

Γιώργος Αλογοσκούφης, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

3. Η Μετεμφυλιακή Δημοκρατία και το Ελληνικό Οικονομικό 'Θαύμα'

Διαφάνειες Διάλεξης στο μάθημα
Διάρθρωση και Προβλήματα της
Ελληνικής Οικονομίας

Η Μεταπολεμική Ανασυγκρότηση της Ελληνικής Οικονομίας και το ‘Οικονομικό Θαύμα’ της Πρώτης Μετεμφυλιακής 25ετίας

Η λήξη του εμφυλίου πολέμου σηματοδότησε μία νέα περίοδο για την ελληνική οικονομία, αφού εξέλιπε πλέον ένα από τα σημαντικότερα εμπόδια για την επίτευξη της σταθεροποίησης και της παραγωγικής ανασυγκρότησης της οικονομίας. Παρά το ότι για αρκετά ακόμη χρόνια η πολιτική κατάσταση παρέμεινε ασταθής, άρχισαν να δημιουργούνται οι συνθήκες για μία από τις μακρύτερες περιόδους ταχείας οικονομικής ανάπτυξης και νομισματικής σταθερότητας που γνώρισε η νεότερη Ελλάδα.

Στα είκοσι πέντε έτη μεταξύ 1948 και 1973, πραγματοποιήθηκε ένα πραγματικό οικονομικό ‘θαύμα’. Το βιοτικό επίπεδο, όπως μετρείται από το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ, αυξήθηκε σχεδόν έξι φορές. Για να είμαστε πιο ακριβείς, αυξήθηκε κατά 5,7 φορές, από 2.138 ευρώ (σε τιμές 2015) το 1948, σε 12.235 ευρώ το 1973. Οι μεγαλύτερες αυξήσεις πραγματοποιήθηκαν στην εικοσαετία 1954-1973.

Επιπλέον, μετά την υποτίμηση του 1953 και τη νομισματική μεταρρύθμιση του 1954, ο πληθωρισμός μειώθηκε στα επίπεδα του 2,5% το χρόνο.

Οι βάσεις για την εντυπωσιακή πορεία της ελληνικής οικονομίας στην εικοσαετία 1954-1973 τέθηκαν στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Ορισμένες κρίσιμες αποφάσεις και επιλογές στην περίοδο 1950-1953 ήταν η μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, η κατά 50% υποτίμηση της δραχμής έναντι του δολαρίου των ΗΠΑ του 1953 και η μετέπειτα σταθεροποίηση της, και, τέλος,, η νομισματική μεταρρύθμιση του 1954, που όρισε μία νέα δραχμή ίση με 1000 παλαιές., Μετά το 1954 η ισοτιμία της νέας δραχμής παρέμεινε σταθερή έναντι του δολαρίου στις 30 δραχμές ανά δολάριο, έως και το 1973. Επιπλέον, η μετέπειτα οικονομική πολιτική χαρακτηριζόταν από πρωτοφανή για την Ελλάδα συνέχεια και συνέπεια.

Η περίοδος 1954-1973 ήταν και μία από τις σπάνιες περιόδους που η οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδος δεν βασίστηκε στον εξωτερικό δανεισμό και δεν διακόπηκε από κρίσεις εξωτερικού χρέους. Η χρηματοδότηση των επενδύσεων έγινε μέσω της αύξησης των εγχώριων αποταμιεύσεων. Αυτό επέτρεψε μία μακρά περίοδο ταχείας οικονομικής ανάπτυξης χωρίς προβλήματα στη νομισματική σταθερότητα, στο ισοζύγιο πληρωμών και το εξωτερικό χρέος.

Βεβαίως το εμπορικό ισοζύγιο παρέμενε έντονα ελλειμματικό, παρά τη βιομηχανική ανάπτυξη η οποία βασίστηκε κυρίως στην υποκατάσταση των εισαγωγών. Ωστόσο, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο προσδιορίζει τη συσσώρευση εξωτερικού χρέους, ήταν σχετικά χαμηλό. Ο λόγος ήταν τα εξωτερικά πλεονάσματα από τη ναυτιλία και τον τουρισμό, καθώς και τα μεταναστευτικά εμβάσματα. Η δε χρηματοδότηση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών δεν έγινε με εξωτερικό δανεισμό, όπως στο παρελθόν, αλλά με άμεσες ξένες επενδύσεις και αυτόνομες εισροές κεφαλαίου από το εξωτερικό.

Η Μετεμφυλιακή Δημοκρατία, 1949-1967

Η περίοδος από το τέλος του εμφυλίου έως την επιβολή της επταετούς δικτατορίας το 1967 είναι μία περίοδος κατά την οποία λειτουργούν οι κοινοβουλευτικοί θεσμοί, στα πλαίσια ενός καθεστώτος Βασιλευομένης Δημοκρατίας, με βάση το Σύνταγμα του 1952.

Το Σύνταγμα του 1952 είχε υποβληθεί από την αρμόδια επιτροπή το 1949 στην αναθεωρητική Βουλή του 1946, λίγο πριν αυτή διαλυθεί για τις εκλογές του 1950. Τελικά ψηφίστηκε από τη Βουλή του 1951, λίγο πριν αυτή διαλυθεί τον Δεκέμβριο του 1951, και άρχισε να ισχύει από την 1η Ιανουαρίου του 1952. Δεσμευόταν από το δημοψήφισμα του 1946 για τη μορφή του πολιτεύματος ως Βασιλευομένης Δημοκρατίας και βασιζόταν σε μεγάλο βαθμό στο Σύνταγμα του 1911.

Ωστόσο, για μεγάλο μέρος αυτής της περιόδου εφαρμόζεται παράλληλα και ένα 'παράλληλο σύνταγμα', καθώς παραμένουν σε ισχύ οι έκτακτοι νόμοι που είχαν ψηφισθεί κατά την διάρκεια του εμφυλίου, και που επέτρεπαν τις διακρίσεις εις βάρος των οπαδών της αριστεράς και όσων θεωρούνταν 'κομμουνιστές' από τις υπηρεσίες ασφαλείας. Το Κ.Κ.Ε παραμένει εκτός νόμου, αλλά επιτρέπεται σε άλλα κόμματα της αριστεράς να συμμετέχουν στις κοινοβουλευτικές εκλογές, παρά το ότι οι διώξεις κατά των κομμουνιστών συνεχίζονται για ένα διάστημα, με αποκορύφωμα τη δίκη και την εκτέλεση Μπελογιάννη και των συντρόφων του το 1952. Άλλωστε, και το ίδιο το Σύνταγμα επέβαλε περιορισμούς στην ελευθερία του Τύπου (άρθρο 14), απαγόρευε τις απεργίες των δημοσίων υπαλλήλων (άρθρο 11) και επέτρεπε διακρίσεις στις προσλήψεις δημοσίων υπαλλήλων με βάση την ιδεολογία των πολιτών (άρθρο 100).

Αναφερόμαστε στην περίοδο αυτή ως 'μετεμφυλιακή δημοκρατία'. Με βάση τις αγριότητες οι οποίες είχαν λάβει χώρα κατά τη διάρκεια του εμφυλίου, και με βάση το ότι κατά την περίοδο αυτή σοβεί και διεθνώς ο 'ψυχρός πόλεμος', οι διακρίσεις κατά των οπαδών της αριστεράς συνεχίζονται, ως μέτρο 'αυτοάμυνας' της χώρας, αν και σταδιακά οι διακρίσεις αμβλύνονται. Μία επιπλέον αδυναμία της μετεμφυλιακής (Βασιλευομένης) δημοκρατίας είναι οι εξωθεσμικές παρεμβάσεις, κυρίως από τις Η.Π.Α και τα 'ανάκτορα', κυρίως σε ζητήματα που αφορούσαν τη δημόσια ασφάλεια και την εθνική άμυνα, και οι οποίες υπονόμευαν τον ίδιο το χαρακτήρα της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και οδηγούσαν σε πολιτικές κρίσεις.

Τόσο ο Νικόλαος Πλαστήρας όσο και ο Αλέξανδρος Παπάγος αντιμετώπισαν αυτό το πρόβλημα των εξωθεσμικών παρεμβάσεων στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Επιπλέον, δύο από τους πιο σημαντικούς πρωθυπουργούς της περιόδου αυτής, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και ο Γεώργιος Παπανδρέου εξωθήθηκαν σε παραίτηση από τις εξωθεσμικές παρεμβάσεις των 'ανακτόρων'. Παράλληλα, πέραν της εκάστοτε εκλεγμένης κυβέρνησης, λειτουργούσαν και ασκούσαν υπόγεια επιρροή και κάποιες εθνικιστικές παρακρατικές οργανώσεις στο στράτευμα και τα σώματα ασφαλείας, οι οποίες διαπλέκονταν τόσο με τις Η.Π.Α, στις οποίες είχαν μετεκπαιδευθεί χιλιάδες αξιωματικοί, όσο και με τα 'ανάκτορα'.

Το Τέλος του Εμφυλίου και οι Εκλογές του 1950 και 1951

Η περίοδος μεταξύ της λήξης του εμφυλίου και της μεταπολίτευσης του 1974 χαρακτηρίστηκε από εναλλαγές πολιτικής αστάθειας και σταθερότητας και την επταετή δικτατορία του 1967.

Ο εμφύλιος πόλεμος έληξε επί της κυβέρνησης του Αλέξανδρου Διομήδη, ο οποίος είχε διαδεχθεί τον Θεμιστοκλή Σοφούλη, μετά τον θάνατο του τελευταίου τον Ιούνιο του 1949.

Από το φθινόπωρο του 1950 και μετά, η πολιτική ζωή της χώρας στρέφεται γύρω από τις αναμενόμενες για τις αρχές του 1950 βουλευτικές εκλογές. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται η δημιουργία της Εθνικής Προοδευτικής Ενώσεως Κέντρου, του κόμματος του Νικολάου Πλαστήρα που με τη σύμπραξη των Εμμανουήλ Τσουδερού (αρχηγού του Δημοκρατικού Προοδευτικού Κόμματος, τότε) και του Γεωργίου Καρτάλη, ανακοίνωσαν στις 14 Δεκεμβρίου του 1949, κοινή κάθοδο στις εκλογές.

Τις εκλογές του 1950 διενήργησε υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό τον Πρόεδρο της προηγούμενης Βουλής, Βουλευτή Κέρκυρας, Ιωάννη Θεοτόκη. Πρώτευσε το Λαϊκό Κόμμα (Λ.Κ) υπό τον Κωνσταντίνο Τσαλδάρη (18,8%, 62 Έδρες), αλλά κυβέρνηση σχημάτισαν διαδοχικά ή σε συνασπισμό τα τρία κόμματα του Κέντρου, το Κόμμα των Φιλελευθέρων (Κ.Φ) υπό τον Σοφοκλή Βενιζέλο (17,2%, 56 Έδρες), η Εθνική Προοδευτική Ένωσις Κέντρου (Ε.Π.Ε.Κ) υπό τον Νικόλαο Πλαστήρα (16,4%, 45 Έδρες) και το Κόμμα Γεωργίου Παπανδρέου (Κ.Γ.Π) (10,7%, 35 Έδρες). Τα κόμματα του κέντρου από κοινού κατείχαν 146 από τις 250 έδρες της νέας Βουλής, αλλά δεν κατόρθωσαν να συνεννοηθούν ώστε να στηρίξουν μία σταθερή κυβέρνηση συνεργασίας. Η αριστερά κατέβηκε στις εκλογές ως Δημοκρατική Παράταξη (Δ.Π) (9,7%, 18 Έδρες).

Ακολούθησε μία σειρά βραχύβιων κεντρικών κυβερνήσεων μειοψηφίας, με εναλλαγές στην πρωθυπουργία των Σοφοκλή Βενιζέλου και Νικολάου Πλαστήρα. Λόγω της πολιτικής αβεβαιότητας, προκηρύχθηκαν νέες εκλογές, για τον Σεπτέμβριο του 1951.

Στις εκλογές αυτές μετείχε για πρώτη φορά, ο Αλέξανδρος Παπάγος, επικεφαλής ενός νέου προσωποπαγούς κόμματος, του Ελληνικού Συναγερμού (Ε.Σ). Ο Παπάγος ήταν ο 'Αρχιστράτηγος' των ελληνικών δυνάμεων κατά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο (1940 - 1941) και κατά την τελευταία φάση του εμφυλίου. Παραιτήθηκε από το στράτευμα το 1951, εν όψει των εκλογών που είχαν προκηρυχθεί, ίδρυσε κόμμα, τον Ελληνικό Συναγερμό, και συμμετείχε στις εκλογές της 9ης Σεπτεμβρίου 1951 όπου συγκέντρωσε τη σχετική πλειοψηφία του 36,53% των ψήφων. Κυβέρνηση όμως σχημάτισαν από κοινού η Ε.Π.Ε.Κ και το Κόμμα των Φιλελευθέρων, που είχαν καταλάβει τη δεύτερη και τρίτη θέση αντίστοιχα, με πρωθυπουργό τον Νικόλαο Πλαστήρα.

Από τον Πλαστήρα στον Παπάγο

Επί της κυβέρνησης Πλαστήρα ψηφίσθηκε στα τέλη του 1951, όπως είχε συμφωνηθεί πριν τις εκλογές, και το Σύνταγμα του 1952, με βάση ένα σχέδιο το οποίο είχε εκπονηθεί ήδη από το 1948, και το οποίο προέβλεπε το πολίτευμα της Βασιλευομένης Δημοκρατίας.

Η κυβέρνηση Πλαστήρα, παρέμεινε στην εξουσία για περίπου ένα χρόνο. Ωστόσο η πολιτική φθορά της ήταν ραγδαία. Αυτό οφειλόταν σε μία σειρά από λόγους: Πρώτον, στα κρίσιμα γεγονότα που κλήθηκε να αντιμετωπίσει, όπως η θανατική καταδίκη και η εκτέλεση του Νίκου Μπελογιάννη και τριών άλλων στελεχών του Κ.Κ.Ε και η 'δίκη των αεροπόρων' και οι θανατικές ποινές στις οποίες κατέληξε, παρά την αντίθετη άποψη του Πρωθυπουργού. Δεύτερον, στις αντιθέσεις στο εσωτερικό της και τις παρεμβάσεις και πιέσεις τόσο από τις Η.Π.Α όσο και από τα ανάκτορα, κυρίως για τα 'μέτρα ειρηνεύσεως' τα οποία υιοθέτησε. Τρίτον, στα μέτρα δημοσιονομικής και νομισματικής εξυγίανσης τα οποία υιοθέτησε εν όψει του επικείμενου τερματισμού του σχεδίου Marshall. Τα μέτρα αυτά συνέβαλαν στη μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και του πληθωρισμού, αλλά έπληξαν κυρίως τα χαμηλότερα εισοδήματα και προκάλεσαν σημαντικό πολιτικό κόστος για την κυβέρνηση.

Δεδομένων των ενδοκυβερνητικών αντιθέσεων και της πολιτικής της φθοράς, ιδιαίτερα μετά την εκτέλεση του Μπελογιάννη και των συντρόφων του στις 30 Μαρτίου και το εγκεφαλικό επεισόδιο το οποίο υπέστη ο Πλαστήρας στις 10 Μαΐου του 1952, η κυβέρνηση Πλαστήρα οδηγήθηκε σε παραίτηση και προκηρύχθηκαν νέες εκλογές για τις 16 Νοεμβρίου 1952.

Μετά τις εκλογές της 16ης Νοεμβρίου του 1952 πρωθυπουργός αναλαμβάνει ο Αλέξανδρος Παπάγος, επικεφαλής του Ελληνικού Συναγερμού, που απέσπασε το 49,2% των ψήφων. Λόγω του πλειοψηφικού συστήματος που είχε υιοθετηθεί, πέτυχε μία από τις μεγαλύτερες κοινοβουλευτικές πλειοψηφίες, καθώς επί 300 εδρών έλαβε 247, το 82,33% των εδρών. Ο συνασπισμός του Κόμματος των Φιλελευθέρων με την Ε.Π.Ε.Κ, έλαβε 34,2% των ψήφων, αλλά μόλις 51 έδρες. Η Ελληνική Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ) και το Λαϊκό Κόμμα έμειναν εκτός κοινοβουλίου.

Λόγω της πολιτικής αστάθειας που είχε προηγηθεί, στις εκλογές του 1952 ο Παπάγος είχε την υποστήριξη του Αμερικανικού παράγοντα αλλά κυρίως του Τύπου. Λόγω της ακυβερνησίας και της συχνής εναλλαγής κυβερνήσεων τα προηγούμενα χρόνια, υποστηρίχθηκε ακόμα και από εφημερίδες του φιλελεύθερου κεντρικού χώρου. Εναντίον της καθόδου του Παπάγου στη πολιτική ήταν ο Βασιλεύς, ο οποίος κατά τα φαινόμενα δεν τον εμπιστευόταν.

Ο Παπάγος ορκίστηκε Πρωθυπουργός στις 19 Νοεμβρίου 1952 και παρέμεινε στη θέση αυτή έως τον θάνατό του στις 4 Οκτωβρίου 1955, μετά από σύντομη ασθένεια. Η κυβέρνηση Παπάγου σηματοδότησε την απαρχή μιας περιόδου σχετικής πολιτικής σταθερότητας.

Υποτίμηση και Νομισματική Μεταρρύθμιση, 1953-1954

Μία από τις σημαντικότερες αποφάσεις οικονομικής πολιτικής που ελήφθησαν στην αρχή της περιόδου μετά τον εμφύλιο, ήταν η απόφαση για εκ νέου υποτίμηση της δραχμής και μία ακόμη νομισματική μεταρρύθμιση. Το 1953 δραχμή υποτιμήθηκε κατά 50% έναντι του δολαρίου και των άλλων νομισμάτων που ήταν συνδεδεμένα με αυτό.

Στις 9 Απριλίου 1953, η κυβέρνηση Παπάγου που προέκυψε από τις εκλογές του Νοεμβρίου του 1952, προχώρησε σε υποτίμηση της δραχμής κατά 50%. Προηγήθηκε εισήγηση του Υπουργού Συντονισμού Σπύρου Μαρκεζίνη, και η σύμφωνη γνώμη της Νομισματικής Επιτροπής, του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της κυβέρνησης των ΗΠΑ, που έδινε την εξωτερική βοήθεια. Η τιμή του δολαρίου αναπροσαρμόσθηκε από τις 15.000 στις 30.000 δραχμές, με ανάλογες αυξήσεις για τα άλλα νομίσματα.

Η επιλογή αυτή ήταν κρίσιμη διότι επέτρεψε τη μετέπειτα επιδίωξη και διατήρηση νομισματικής σταθερότητας σε συνθήκες υψηλής διεθνούς ανταγωνιστικότητας για τα ελληνικά προϊόντα. Συνδυάστηκε με την ευρεία απελευθέρωση του ελληνικού διεθνούς εμπορίου και των αγορών γενικότερα, με την αξιόπιστη σύνδεση της δραχμής με το δολάριο στα πλαίσια του συστήματος σταθερών ισοτιμιών του Bretton Woods, με την περαιτέρω δημοσιονομική εξυγίανση και με περιοριστική νομισματική και πιστωτική πολιτική.

Επιπλέον, η υποτίμηση ήταν κάπως μεγαλύτερη από ό,τι χρειαζόταν για την αποκατάσταση της ισοδυναμίας της αγοραστικής δύναμης της δραχμής. Αυτό επέτρεψε την απορρόφηση, χωρίς ιδιαίτερες συνέπειες για τη διεθνή ανταγωνιστικότητα, των πληθωριστικών πιέσεων που αναπόφευκτα δημιουργεί μία υποτίμηση, λόγω της συνακόλουθης αύξησης των μισθών και των τιμών των διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών.

Σημαντικό ρόλο στην αποδυνάμωση των πληθωριστικών προσδοκιών φαίνεται να έπαιξε και η νομισματική μεταρρύθμιση του Μαΐου του 1954, όταν ορίσθηκε η νέα δραχμή, που ισοδυναμούσε με 1.000 παλαιές. Η απόφαση να περικοπούν τρία μηδενικά από όλες τις νομισματικές αξίες σηματοδότησε τη νέα εποχή του χαμηλού πληθωρισμού και της αποκατάστασης της εμπιστοσύνης στη δραχμή.

Αλέξανδρος Παπάγος (1883-1955)

Ο Αλέξανδρος Παπάγος (Αθήνα, 9 Δεκεμβρίου 1883 – Αθήνα, 4 Οκτωβρίου 1955) ήταν Έλληνας αξιωματικός του στρατού και πολιτικός.

Ήταν γιος του Μικρασιάτη Λεωνίδα Παπάγου (Σύρος 1844 - 1912, υποστρατήγου του στρατού και προσωπάρχη του υπουργείου Στρατιωτικών) και της Μαρίας Αβέρωφ. Από την πλευρά του πατέρα του καταγόταν από τις Κυδωνίες της Μικράς Ασίας, ενώ από την πλευρά της μητέρας του από την οικογένεια Αβέρωφ. Μεγάλωσε στην Αθήνα και μετά την περάτωση των εγκύκλιων σπουδών του εγγράφηκε στην Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1901, την οποία όμως εγκατέλειψε για να ακολουθήσει στρατιωτική σταδιοδρομία.

Διετέλεσε Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού (1936 - 1941), Αρχιστράτηγος των ελληνικών δυνάμεων κατά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο (1940 - 1941) και κατά την περίοδο 1949 - 1951 καθώς και Πρωθυπουργός της Ελλάδας κατά την περίοδο 1952 - 1955.

Παραιτήθηκε από το στράτευμα το 1951, εν όψει των εκλογών του 1951, ίδρυσε κόμμα, τον Ελληνικό Συναγερμό και μετέσχε στις εκλογές της 9ης Σεπτεμβρίου 1951, όπου συγκέντρωσε τη σχετική πλειοψηφία του 36,53% των ψήφων. Στις εκλογές της 16ης Νοεμβρίου του 1952 συγκέντρωσε το 49,2% των ψήφων και, λόγω του πλειοψηφικού συστήματος που υιοθετήθηκε, πέτυχε μία από τις μεγαλύτερες κοινοβουλευτικές πλειοψηφίες και ανέλαβε πρωθυπουργός.

Η διακυβέρνηση του συνδέεται με την ενίσχυση της πολιτικής, δημοσιονομικής και νομισματικής σταθερότητας, κυρίως λόγω της ισχυρής κοινοβουλευτικής του πλειοψηφίας, της υποτίμησης του 1953 και της νομισματικής μεταρρύθμισης του 1954.

Απεβίωσε όντας εν ενεργεία πρωθυπουργός, στις 4 Οκτωβρίου 1955, μετά από σύντομη ασθένεια.

Η Οκταετία Καραμανλή

Στις 5 Οκτωβρίου του 1955, μετά τον θάνατο του Παπάγου, ο Βασιλιάς Παύλος, προκαλώντας γενική έκπληξη, ανέθεσε την εντολή σχηματισμού νέας κυβέρνησης από το κόμμα της πλειοψηφίας στον Κωνσταντίνο Καραμανλή, τον ηλικίας 48 ετών, σχετικά άγνωστο τότε, Υπουργό Μεταφορών και Επικοινωνιών. Με την επιλογή του αυτή παρέκαμψε τους δύο προφανείς υποψηφίους, τους έμπειρους αντιπροέδρους της κυβέρνησης Στέφανο Στεφανόπουλο, το οποίο ο Παπάγος λίγο πριν τον θάνατο του είχε ορίσει ως αναπληρωτή πρωθυπουργό, και Παναγιώτη Κανελλόπουλο.

Έτσι, ο Καραμανλής έγινε για πρώτη φορά πρωθυπουργός σχηματίζοντας κυβέρνηση η οποία κατόπιν ζήτησε και έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης από το Κοινοβούλιο.

Λίγο αργότερα, μετά τις εκλογές του 1956, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής σχημάτισε νέα κυβέρνηση. Εν όψει των εκλογών αυτών είχε ιδρύσει νέο κόμμα, την Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (Ε.Ρ.Ε.), ένα κατά βάση προσωποπαγές κόμμα το οποίο απορρόφησε τα περισσότερα από τα στελέχη και τους οπαδούς του Ε.Σ, αλλά περιέλαβε και προσωπικότητες του κεντρικού χώρου όπως οι Ευάγγελος Αβέρωφ, Κωνσταντίνος Τσάτσος και Γρηγόριος Κασιμάτης.

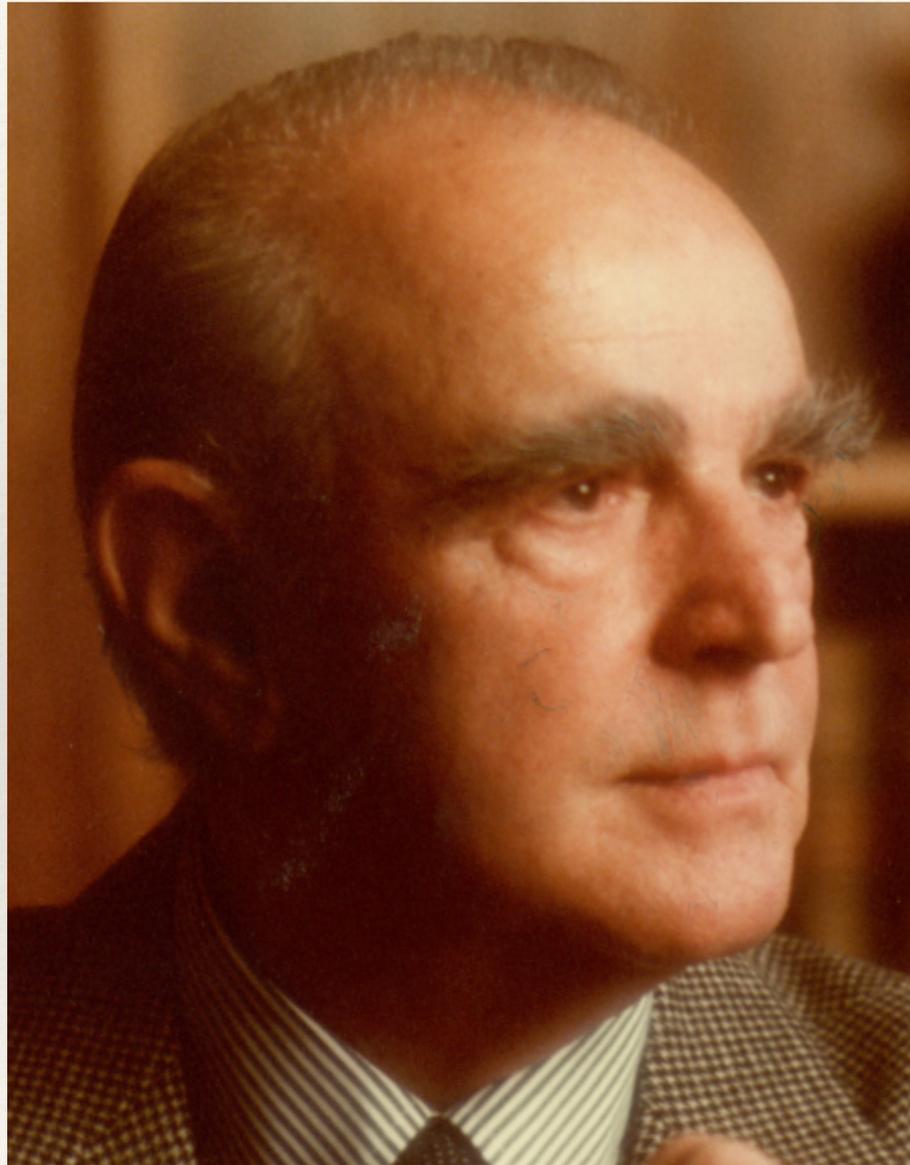
Ο Καραμανλής παρέμεινε πρωθυπουργός για σχεδόν μία οκταετία, καθώς η Ε.Ρ.Ε επικράτησε σε εκλογές και το 1958 και το 1961. Η οκταετία Καραμανλή συνδέθηκε με την εμπέδωση της δημοσιονομικής και νομισματικής σταθερότητας και τη μεγάλη επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Συνδέθηκε επίσης με την αντιμετώπιση του Κυπριακού ζητήματος, μέσω της δημιουργίας της Δημοκρατίας της Κύπρου ως ανεξάρτητου κράτους, υπό την εγγύηση της Βρετανίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας.

Τις εκλογές του 1958 διεξήγαγε υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό τον Κωνσταντίνο Γεωργακόπουλο, Πρόεδρο του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού. Ήταν οι πρώτες μεταπολεμικές εκλογές στις οποίες ως αξιωματική αντιπολίτευση αναδείχθηκε η αριστερά, δια της Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς (Ε.Δ.Α). Η Ε.Δ.Α ιδρύθηκε στις 3 Αυγούστου του 1951, ως συνασπισμός κομμάτων της Αριστεράς, με παρασκηνιακή πρωτοβουλία του εκτός νόμου, τότε, Κ.Κ.Ε.. Διοικούνταν από εξαμελή διοικούσα επιτροπή με πρόεδρο τον Ιωάννη Πασαλίδη. Την ιδρυτική διακήρυξη της υπέγραψαν μικρά αριστερά κόμματα που ήταν νόμιμα εκείνη την περίοδο. Συμμετείχε στις εκλογές και στη Βουλή του 1951, 1956, 1958, 1961 (μέσω του Π.Α.Μ.Ε), 1963 και 1964. Στις εκλογές του 1958 το Κόμμα των Φιλελευθέρων καταποντίστηκε, κυρίως λόγω της διαμάχης των επικεφαλής του Σοφοκλή Βενιζέλου και Γεωργίου Παπανδρέου.

Τις εκλογές του 1961 διεξήγαγε υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό τον Κωνσταντίνο Δόβα, Αντιστράτηγο, εκ των υπασπιστών του Βασιλιά Παύλου. Οι εκλογές διεξήχθησαν σε κλίμα μεγάλης έντασης και εν μέσω επεισοδίων. Τα κόμματα του κέντρου συμμετείχαν στις εκλογές ως Ένωση Κέντρου (Ε.Κ) υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου, ενώ η Ε.Δ.Α συμμετείχε μέσω του Π.Α.Μ.Ε. Η Ε.Κ, η οποία ανεδείχθη ως αξιωματική αντιπολίτευση στις εκλογές του 1961, κατήγγειλε τη διαδικασία ως 'εκλογές βίας και νοθείας'. Την 1η Δεκεμβρίου ο Γεώργιος Παπανδρέου ξεκίνησε τον 'Ανένδοτο Αγώνα', ο οποίος συνεχίστηκε μέχρι το 1963 δημιουργώντας μεγάλη πολιτική ένταση.

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο οποίος σχημάτισε κυβέρνηση μετά τις εκλογές του 1961, παραιτήθηκε από Πρωθυπουργός στις 11 Ιουνίου του 1963 μετά από διαφωνία του με τον Βασιλιά Παύλο.

Κωνσταντίνος Καραμανλής (1907-1998)

Ο Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής υπήρξε ένας από τους πιο σημαντικούς πολιτικούς της νεότερης Ελλάδας.

Γεννήθηκε το 1907 στο χωριό Κιούπκιοϊ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (σημερινή Πρώτη Σερρών). Ήταν πρωτότοκος γιος δημοδιδασκάλου, του Γεώργιου Καραμανλή, ο οποίος πολέμησε στο Μακεδονικό Αγώνα και στη συνέχεια ασχολήθηκε με την καλλιέργεια και το εμπόριο καπνού. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (1925-1929).

Διετέλεσε έξι φορές Πρωθυπουργός της Ελλάδας (1955, 1956-58, 1958-61, 1961-63, 1974-1977, 1977-1980) και δύο φορές Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας (1980-1985, 1990-95).

Ανάμεσα στα μεγάλα πολιτικά του επιτεύγματα περιλαμβάνονται η ταχεία οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδος την περίοδο 1955-1963, η ομαλή αποκατάσταση της Δημοκρατίας το 1974 και η θεμελίωση της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας, η εθνική συμφιλίωση με την νομιμοποίηση του ΚΚΕ (1974) και η είσοδος της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (1981), παρά τις αντιδράσεις εντός και εκτός της Ελλάδας.

Η Παραίτηση Καραμανλή και οι Εκλογές του 1963

Ήδη από τις αρχές Ιουνίου του 1963 είχε προκύψει διαφωνία μεταξύ του Πρωθυπουργού Καραμανλή και του Βασιλιά Παύλου για το αν έπρεπε να πραγματοποιηθεί ήδη προγραμματισμένο επίσημο ταξίδι του βασιλικού ζεύγους στο Λονδίνο. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής επικαλούμενος την προβλεπόμενη πρόκληση επεισοδίων από τους κομμουνιστές κατά του βασιλικού ζεύγους στο Λονδίνο, ζητούσε την αναβολή του ταξιδιού, ενώ ο βασιλιάς αρνιόταν να αποδεχτεί την γνώμη του Πρωθυπουργού. Αφού ο τελευταίος υπέβαλλε τελικά την παραίτησή του, έφυγε για την Ελβετία, αναθέτοντας την προεδρεία της Ε.Ρ.Ε σε τριμελή διοικητική επιτροπή, ενώ ο Βασιλιάς ξεκίνησε σειρά συσκέψεων προκειμένου να ορίσει το διάδοχο σχήμα.

Η παραίτηση Καραμανλή δεν ήταν 'κεραυνός εν αιθρία'. Εντάσσεται στο τοξικό πολιτικό κλίμα που είχε δημιουργηθεί μετά τις εκλογές του 1961, με τον 'ανένδοτο αγώνα' της αντιπολίτευσης, τις καθημερινές διαδηλώσεις και τις υπερβολικές, συχνά βίαιες, αντιδράσεις των Σωμάτων Ασφαλείας και των 'παρακρατικών' οργανώσεων. Αποκορύφωμα ήταν η δολοφονία, στις 22 Μαΐου του 1963, του βουλευτή της Ε.Δ.Α Γρηγορίου Λαμπράκη, στην Θεσσαλονίκη. Η δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη είχε ξεσηκώσει ακόμα περισσότερο την κοινή γνώμη, αναγκάζοντας ακόμα και αυτόν τον ίδιο τον Καραμανλή να υπαινιχθεί την επιρροή του 'παρακράτους', με την περίφημη ρήση του: "Μα ποιος κυβερνά επιτέλους αυτόν τον τόπο;" Επιπλέον, ήδη από τον Φεβρουάριο του 1963 ο Καραμανλής είχε εισαγάγει στη Βουλή πρόταση για αναθεώρηση του Συντάγματος, τη λεγόμενη τότε, 'βαθιά τομή', η οποία αποσκοπούσε στην ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας. Παρά το ότι η πρόταση δεν έθιγε, τυπικά τουλάχιστον, τις ρυθμιστικές αρμοδιότητες Βασιλιά ως αρχηγού του κράτους, ερμηνευόταν από τα ανάκτορα ως απόπειρα περιορισμού του ρόλου τους, κάτι το οποίο είχε οδηγήσει σε ένταση των σχέσεων μεταξύ ανακτόρων και της Κυβέρνησης Καραμανλή.

Ο Βασιλιάς Παύλος, αφού έκανε αποδεκτή την παραίτηση της κυβέρνησης Καραμανλή, όρισε κατόπιν ως Πρωθυπουργό τον έμπιστο του Παναγιώτη Πιπινέλη, εξωκοινοβουλευτικό Υπουργό Εμπορίου της προηγούμενης κυβέρνησης, επικεφαλής μιας κυβέρνησης εξωκοινοβουλευτικών υπουργών. Παρότι η 'ερμαφρόδιτη', η κυβέρνηση αυτή πήρε ψήφο εμπιστοσύνης από τους βουλευτές της Ε.Ρ.Ε. Ωστόσο, λόγω των αντιδράσεων της αντιπολίτευσης, ο Βασιλιάς την αντικατέστησε στις 27 Σεπτεμβρίου 1963 με υπηρεσιακή κυβέρνηση, υπό τον Πρόεδρο του Αρείου Πάγου Στυλιανό Μαυρομιχάλη, προκειμένου να διοργανώσει νέες εκλογές, οι οποίες έλαβαν χώρα στις 3 Νοεμβρίου 1963.

Η Εξώθηση σε Παραίτηση Δύο Εκλεγμένων Πρωθυπουργών

Η Ένωση Κέντρου και οι Κυβερνήσεις Παπανδρέου

Η Ένωση Κέντρου (Ε.Κ) ιδρύθηκε κατόπιν συνασπισμού μικρών κομμάτων του κεντρώου χώρου υπό την ηγεσία του Γεωργίου Παπανδρέου στις 19 Σεπτεμβρίου 1961, με την ενεργό στήριξη του Σοφοκλή Βενιζέλου, ως αντίπαλον δέος της Ε.Ρ.Ε. Ανήκε μεν στον κεντρώο χώρο, αλλά δεν είχε ενιαίο ιδεολογικό προσανατολισμό. Περιλάμβανε πολιτικούς από διαφορετικά πολιτικά ρεύματα, από την αριστερά (Ηλίας Τσιριμώκος) ως την αντικαραμανλική δεξιά (Στέφανος Στεφανόπουλος). Πρόεδρος της παρέμεινε έως το 1967 ο Γεώργιος Παπανδρέου.

Η Ε.Κ, η οποία ανεδείχθη ως αξιωματική αντιπολίτευση στις εκλογές του 1961, κατήγγειλε τη διαδικασία ως 'εκλογές βίας και νοθείας'. Την 1η Δεκεμβρίου ο Γεώργιος Παπανδρέου ξεκίνησε τον 'Ανένδοτο Αγώνα', ο οποίος συνεχίστηκε μέχρι το 1963 δημιουργώντας μεγάλη πολιτική ένταση. Μέσω του ανένδοτου αναδείχθηκε και η επιθυμία μεγάλου μέρους της μεσαίας τάξης που είχε αναδειχθεί στο μεταξύ για επιρροή στα πολιτικά δρώμενα.

Στις εκλογές της 3ης Νοεμβρίου 1963, μετά την παραίτηση Καραμανλή, τη σχετική πλειοψηφία απέσπασε η Ένωση Κέντρου υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου, έως τότε αξιωματική αντιπολίτευση. Ο Παπανδρέου έλαβε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης από τον τότε Βασιλιά Παύλο, και απέσπασε ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή με τη σύμπραξη της Ελληνικής Δημοκρατικής Αριστεράς (Ε.Δ.Α.). Ωστόσο, καθώς δεν επιθυμούσε να κυβερνά στηριζόμενος στις ψήφους της αριστεράς, παραιτήθηκε από την πρωθυπουργία ζητώντας την προκήρυξη νέων εκλογών, αφού η κυβέρνηση του είχε προηγουμένως προχωρήσει σε οικονομικές παροχές προς τους δημοσίους υπαλλήλους και διάφορες άλλες κοινωνικές ομάδες.

Τις εκλογές της 16ης Φεβρουαρίου του 1964 διεξήγαγε υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό τον Ιωάννη Παρασκευόπουλο, Υποδιοικητή της Εθνικής Τράπεζας. Ήταν οι τελευταίες εκλογές πριν τη δικτατορία. Κατά τη διάρκεια του προεκλογικού αγώνα απεβίωσε ο Σοφοκλής Βενιζέλος. Στις εκλογές αυτές η Ένωση Κέντρου απέσπασε μία μεγάλη κοινοβουλευτική πλειοψηφία, με 52,7% και 170 έδρες στο Κοινοβούλιο. Πρωθυπουργός ανέλαβε ο Γεώργιος Παπανδρέου, η κυβέρνηση του οποίου ορκίστηκε στο Τατόι λόγω ασθένειας του Βασιλιά Παύλου. Ο Βασιλιάς Παύλος απεβίωσε στις 6 Μαρτίου 1964 και τον διαδέχθηκε ο υιός του Κωνσταντίνος Β.

Οι κυβερνήσεις Παπανδρέου προχώρησαν σε μέτρα πολιτικής φιλελευθεροποίησης, αναδιανομής του εισοδήματος προς όφελος των μισθωτών και των συνταξιούχων, στη θέσπιση της δωρεάν Παιδείας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, σε αύξηση των αγροτικών επιδοτήσεων και σε διάφορα άλλα κοινωνικά μέτρα. Δεν μετέβαλαν όμως τις βασικές κατευθύνσεις της ως τότε ακολουθούμενης οικονομικής και αναπτυξιακής πολιτικής.

Γεώργιος Παπανδρέου, 1888-1968

Ο Γεώργιος Παπανδρέου (13 Φεβρουαρίου 1888 - 1 Νοεμβρίου 1968) υπήρξε επιφανής Έλληνας πολιτικός.

Γεννήθηκε ως Γεώργιος Σταυρόπουλος στο Καλέντζι Αχαΐας το 1888 και ήταν το τρίτο παιδί του πρωτοπρεσβύτερου Ανδρέα Σταυρόπουλου και της συζύγου του Παγώνας. Σπούδασε νομική στην Αθήνα και πολιτικές επιστήμες στο Βερολίνο.

Διετέλεσε τρεις φορές Πρωθυπουργός της Ελλάδας (1944-1945, 1963, 1964-1965), Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης τα χρόνια 1950-1952 και πολλές φορές Υπουργός, με πρώτη υπουργική θητεία στην κυβέρνηση που προέκυψε από το πραξικόπημα του 1922. Υπήρξε φίλος, συνεργάτης και διευθυντής του πολιτικού γραφείου του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Προς τας δυσμάς του βίου του απέκτησε το προσωνύμιο 'Γέρος της Δημοκρατίας'. Παρά το ότι οι πρωθυπουργικές θητείες του υπήρξαν σύντομες, συνδέθηκε άρρηκτα με την πολιτική φιλελευθεροποίηση του 1963-65 και την καθιέρωση της δωρεάν παιδείας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Παραίτηση Παπανδρέου, Κυβερνήσεις ‘Αποστατών’ και Πολιτική Αστάθεια

Ο Παπανδρέου παρέμεινε ως Πρωθυπουργός έως τις 15 Ιουλίου 1965, όταν παραιτήθηκε μετά από σύγκρουση με τον νέο Βασιλιά, Κωνσταντίνο Β', αναφορικά με την αντικατάσταση του Υπουργού Εθνικής Αμύνης. Μετά την παραίτησή του ακολούθησε ο διορισμός από τον Βασιλιά Κωνσταντίνο διαδοχικών πρωθυπουργών από την ίδια την Ένωση Κέντρου, έως ότου υπάρξει κυβέρνηση η οποία να εξασφαλίσει ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή. Τα στελέχη της Ένωσης Κέντρου τα οποία μετείχαν στις κυβερνήσεις αυτές, καθώς και οι υποστηρικτές τους, αποκλήθηκαν ‘αποστάτες’.

Ειδικότερα, μετά την παραίτηση του Γεωργίου Παπανδρέου, ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος Β' έδωσε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης διαδοχικά στους Γεώργιο Αθανασιάδη-Νόβα και Ηλία Τσιριμώκο, οι οποίοι όμως δεν έλαβαν ψήφο εμπιστοσύνης από τη Βουλή. Τελικά σχηματίστηκε κυβέρνηση συνεργασίας υπό τον Στέφανο Στεφανόπουλο, η οποία υπερψηφίστηκε από 45 βουλευτές της Ε.Κ (αποκλήθηκαν ‘αποστάτες’ από τον Παπανδρέου και ο όρος έμεινε), 99 βουλευτές της Ε.Ρ.Ε και 8 του κόμματος των Προοδευτικών (Σπύρος Μαρκεζίνης) οι οποίοι είχαν εκλεγεί με την Ε.Ρ.Ε. Η παραίτηση Παπανδρέου και η ανάληψη της διακυβέρνησης από τους ‘αποστάτες’ οδήγησε με μεγάλες λαϊκές αντιδράσεις, οι οποίες εκδηλώνονταν με συνεχείς διαδηλώσεις κατά της κυβέρνησης.

Η κυβέρνηση Στεφανόπουλου έπεσε στις 22 Δεκεμβρίου 1966, μετά από συμφωνία των επικεφαλής της Ε.Κ Γεωργίου Παπανδρέου και της Ε.Ρ.Ε Παναγιώτη Κανελλόπουλου να γίνουν εκλογές τον Μάιο του 1967, από υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό τον Ιωάννη Παρασκευόπουλο, και μάλιστα να υπάρξει μετεκλογική σύμπραξη Ε.Κ και Ε.Ρ.Ε, ανεξαρτήτως του αποτελέσματος των εκλογών.

Ωστόσο, η περίοδος πολιτικών συγκρούσεων και αστάθειας που ακολούθησε τις εκλογές του 1961, και τις παραιτήσεις δύο εκλεγμένων πρωθυπουργών μετά από τις εξωθεσμικές παρεμβάσεις των ανακτόρων, τελικώς προετοίμασε το έδαφος και έδωσε τα προσχήματα για το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967.

Το Πλαίσιο Οικονομικής Πολιτικής της Μετεμφυλιακής Δημοκρατίας

Η στρατηγική των κοινοβουλευτικών κυβερνήσεων της μετεμφυλιακής περιόδου για την οικονομία και την ανάπτυξη βασίστηκε στις επενδύσεις στη μεταποίηση και τις υποδομές και την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, σε ένα πλαίσιο νομισματικής σταθερότητας, με χαμηλό πληθωρισμό και ελλείμματα του δημόσιου τομέα. Επιπλέον, επιδιώχθηκε η προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων για μεγάλα επενδυτικά σχέδια.

Το καθεστώς ήταν κάθε άλλο παρά οικονομικά φιλελεύθερο. Στα πλαίσια μιας μεικτής οικονομίας, το κράτος διαδραμάτιζε κεντρικό συντονιστικό και παρεμβατικό ρόλο, έχοντας στη διάθεσή του ποικίλα διοικητικά, οικονομικά και νομισματικά μέσα.

Τα κύρια χαρακτηριστικά του καθεστώτος οικονομικής πολιτικής ήταν:

1. Η προστασία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας στα πλαίσια μιας μεικτής οικονομίας της αγοράς αλλά και ο καθορισμός τομέων προτεραιότητας μέσω ενδεικτικών αναπτυξιακών προγραμμάτων.
2. Ο έλεγχος του πιστωτικού συστήματος ώστε οι εγχώριες αποταμιεύσεις να κατευθύνονται στην κατά προτεραιότητα χρηματοδότηση των τομέων προτεραιότητας, κυρίως των βιομηχανικών επενδύσεων και των επενδύσεων σε υποδομές.
3. Ο έλεγχος των συνδικάτων ώστε οι πραγματικές μισθολογικές αυξήσεις να μην υπερβαίνουν τον ρυθμό αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας.
4. Στα πλαίσια που επέτρεπε η συμμετοχή της Ελλάδας στην GATT, και μετά το 1961 η συμφωνία σύνδεσης με την Ε.Ο.Κ, η δασμολογική προστασία της εγχώριας παραγωγής, οι περιορισμοί στην εξαγωγή κεφαλαίων και η αυξημένη προστασία των άμεσων ξένων επενδύσεων.
5. Ο αυξημένος ρόλος του κράτους στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, την ηλεκτρική ενέργεια, τις τηλεπικοινωνίες, την ύδρευση και κάποιες άλλες υπηρεσίες κοινής ωφέλειας.
6. Η νομισματική σταθερότητα, μέσω της σταθερής ισοτιμίας της δραχμής απέναντι στο δολάριο στα πλαίσια του συστήματος του Bretton Woods.
7. Η δημοσιονομική πειθαρχία, μέσω του κανόνος περί ισοσκελισμένου ή πλεονασματικού τακτικού προϋπολογισμού.

Η Μετεμφυλιακή Δημοκρατία και το Ελληνικό ‘Οικονομικό Θαύμα’

Παρά τις πολιτικές αδυναμίες της μετεμφυλιακής δημοκρατίας, στην περίοδο αυτή, η πορεία της οικονομίας υπήρξε εντυπωσιακή. Η αρχική ανασυγκρότηση της ελληνικής οικονομίας είχε επιτευχθεί με το σχέδιο Marshall, της περιόδου 1948-1952.

Μετά τον τερματισμό του σχεδίου Marshall το 1952 και τη δημοσιονομική και νομισματική σταθεροποίηση των αρχών της δεκαετίας του 1950, από τις κυβερνήσεις αρχικά του Νικολάου Πλαστήρα και κατόπιν του Αλέξανδρου Παπάγου, ακολούθησε η οκταετία των κυβερνήσεων του Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Η οκταετία Καραμανλή συνδέθηκε με την εμπέδωση της δημοσιονομικής και νομισματικής σταθερότητας και τη μεγάλη επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Έως το 1963 το ελληνικό οικονομικό τοπίο είχε μεταβληθεί άρδην και η Ελλάδα είχε εξελιχθεί σε μία ταχύτατα αναπτυσσόμενη χώρα, η οποία επιπλέον χαρακτηριζόταν από δημοσιονομική σταθερότητα και χαμηλό πληθωρισμό.

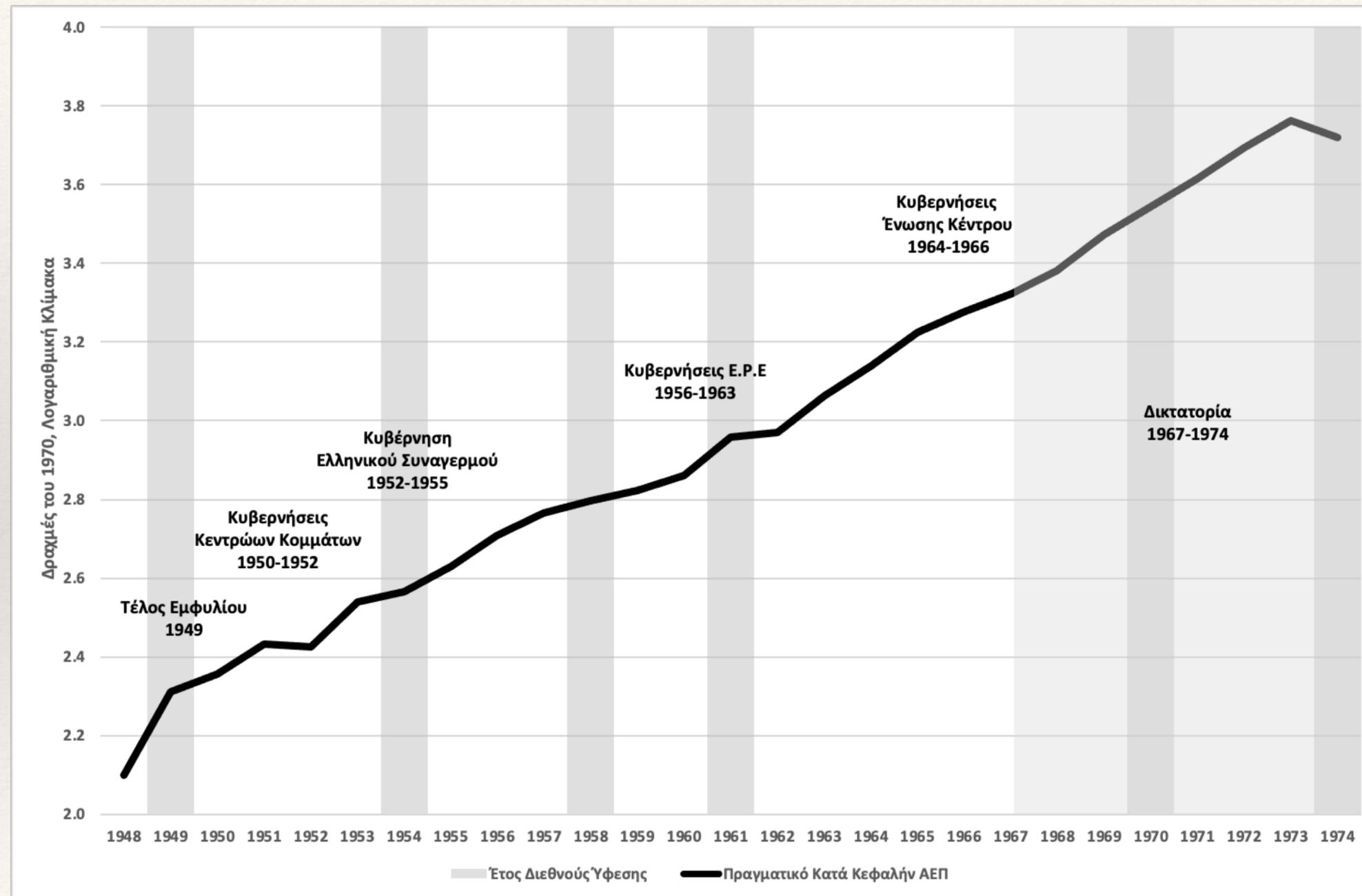
Οι κυβερνήσεις του Γεωργίου Παπανδρέου, που διαδέχθηκε τον Καραμανλή, προχώρησαν σε επί πλέον μέτρα πολιτικής φιλελευθεροποίησης, αναδιανομής του εισοδήματος προς όφελος των μισθωτών και των αγροτών, στη θέσπιση της δωρεάν Παιδείας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και σε μία σειρά από άλλα κοινωνικά μέτρα.

Παρά την αύξηση των δημοσίων δαπανών που συνεπάγονταν αυτές οι επιλογές, οι βασικές κατευθύνσεις της οικονομικής και αναπτυξιακής πολιτικής που ακολουθείτο έως τότε διατηρήθηκαν, όπως και κατά την περίοδο πολιτικής αστάθειας 1965-1966, μετά τον εξαναγκασμό σε παραίτηση του Γεωργίου Παπανδρέου.

Κατά τη δωδεκαετία από το 1955 έως το 1966, ο μέσος ετήσιος ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης διαμορφώθηκε στα πρωτοφανή επίπεδα του 7,3% και ο πληθωρισμός είχε μειωθεί στα επίπεδα του 2,5% το χρόνο. Σε τιμές του 2015, το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ υπερ-τετραπλασιάστηκε μέσα σε είκοσι μόλις χρόνια, από 1714 ευρώ το 1946 σε 7169 ευρώ το 1966. Η ανεργία βρισκόταν στο 5% περίπου, έχοντας μειωθεί σχεδόν στο μισό κατά την προηγούμενη εικοσαετία, ενώ το έλλειμμα του βασικού εξωτερικού ισοζυγίου, παρά τη διεύρυνση του μετά το 1964, παρέμενε χαμηλό.

Η φτωχή αγροτική Ελλάδα είχε μετατραπεί σε μία οικονομία μεσαίου εισοδήματος, με σημαντική αύξηση του μεριδίου της μεταποίησης και των κατασκευών. Με τη μετακίνηση μεγάλου μέρους του πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα είχε δημιουργηθεί μία δυναμική μεσαία τάξη η οποία είχε συμβάλει με κρίσιμο τρόπο στη διαδικασία της ανάπτυξης και η οποία είχε δει το βιοτικό της επίπεδο να βελτιώνεται θεαματικά.

Η Εξέλιξη του Πραγματικού Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ 1948-1974

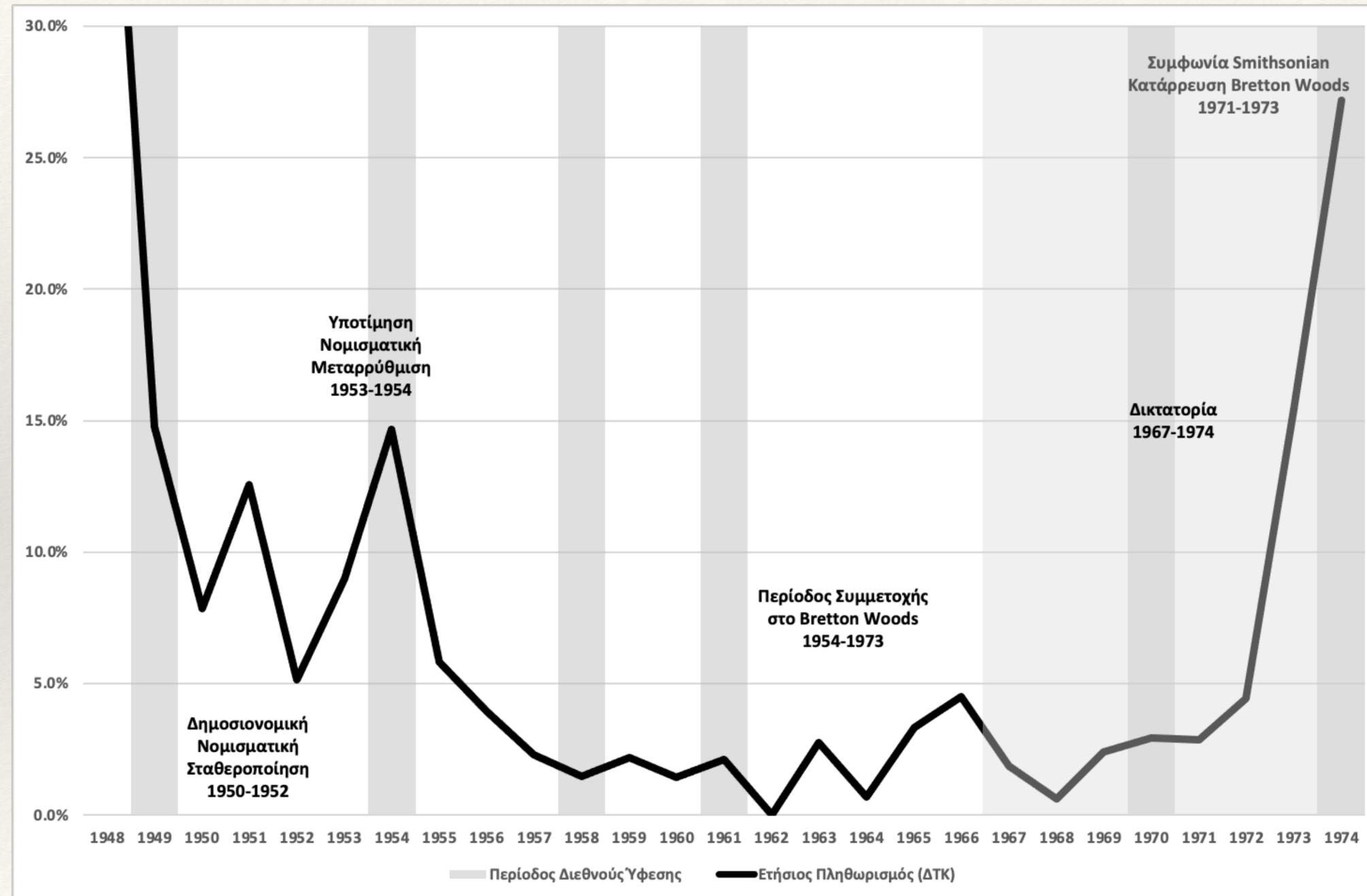
Υψηλές Αναπτυξιακές Επιδόσεις

Μετά την ανάκαμψη που σημειώθηκε μετά την απελευθέρωση, η περίοδος της συνεχούς και ταχείας μεγέθυνσης ξεκινά με το τέλος του εμφυλίου πολέμου το 1949 και συνεχίστηκε σχεδόν απρόσκοπτα έως το 1967. Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1949-1967, ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεγέθυνσης του πραγματικού κατά κεφαλήν ΑΕΠ ήταν 6,7%.

Επιπλέον, η οικονομική ανάπτυξη δεν έγινε σε βάρος των πραγματικών μισθών ή της ιδιωτικής κατανάλωσης, μεγέθη τα οποία αυξήθηκαν και αυτά εντυπωσιακά στην περίοδο αυτή. Ωστόσο η οικονομική ανάπτυξη προήλθε κατά κύριο λόγο από τις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου, οι οποίες χρηματοδοτήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από εγχώριες αποταμιεύσεις. Υπήρξαν επίσης συντονισμένες προσπάθειες προσέλκυσης άμεσων ξένων επενδύσεων (Α.Ξ.Ε).

Για τον τελευταίο αυτό στόχο καθιερώθηκε ειδικό νομοθετικό καθεστώς, ο νόμος 2687 / 1953, *Περί Επενδύσεων και Προστασίας Κεφαλαίων Εξωτερικού*. Ο νόμος αυτός, ο οποίος αποτέλεσε βασικό στοιχείο του αναπτυξιακού οπλοστασίου, παρείχε πλήρη και συνταγματικά κατοχυρωμένη προστασία στα κεφάλαια από το εξωτερικό. Με βάση το νόμο αυτό, στη δεκαετία 1957-1966 εισήχθησαν στην Ελλάδα περίπου \$500 εκ., που επενδύθηκαν στους τομείς της επεξεργασίας μετάλλου (Αλουμίνιο της Ελλάδος και Ανώνυμη Ελληνική Εταιρία Χάλυβος κ.α.), στη ναυπηγοεπισκευαστική βιομηχανία (Ελληνικά Ναυπηγεία, Ναυπηγεία Λάτση, Ναυπηγεία Ελευσίνος), στις αερομεταφορές (Ολυμπιακή Αεροπορία), σε χημικές βιομηχανίες (Ανώνυμος Ελληνική Πετροχημική Βιομηχανία, Βιομηχανία Φωσφορικών Λιπασμάτων, Χημικά Βιομηχανία Βορείου Ελλάδος, ΕΘΥΛ Ελλάς), σε διυλιστήρια πετρελαίου (ESSO) και στη βιομηχανία τσιμέντου (Α.Γ.Ε.Τ.).

Η Εξέλιξη του Ετήσιου Ποσοστού Πληθωρισμού 1948-1974

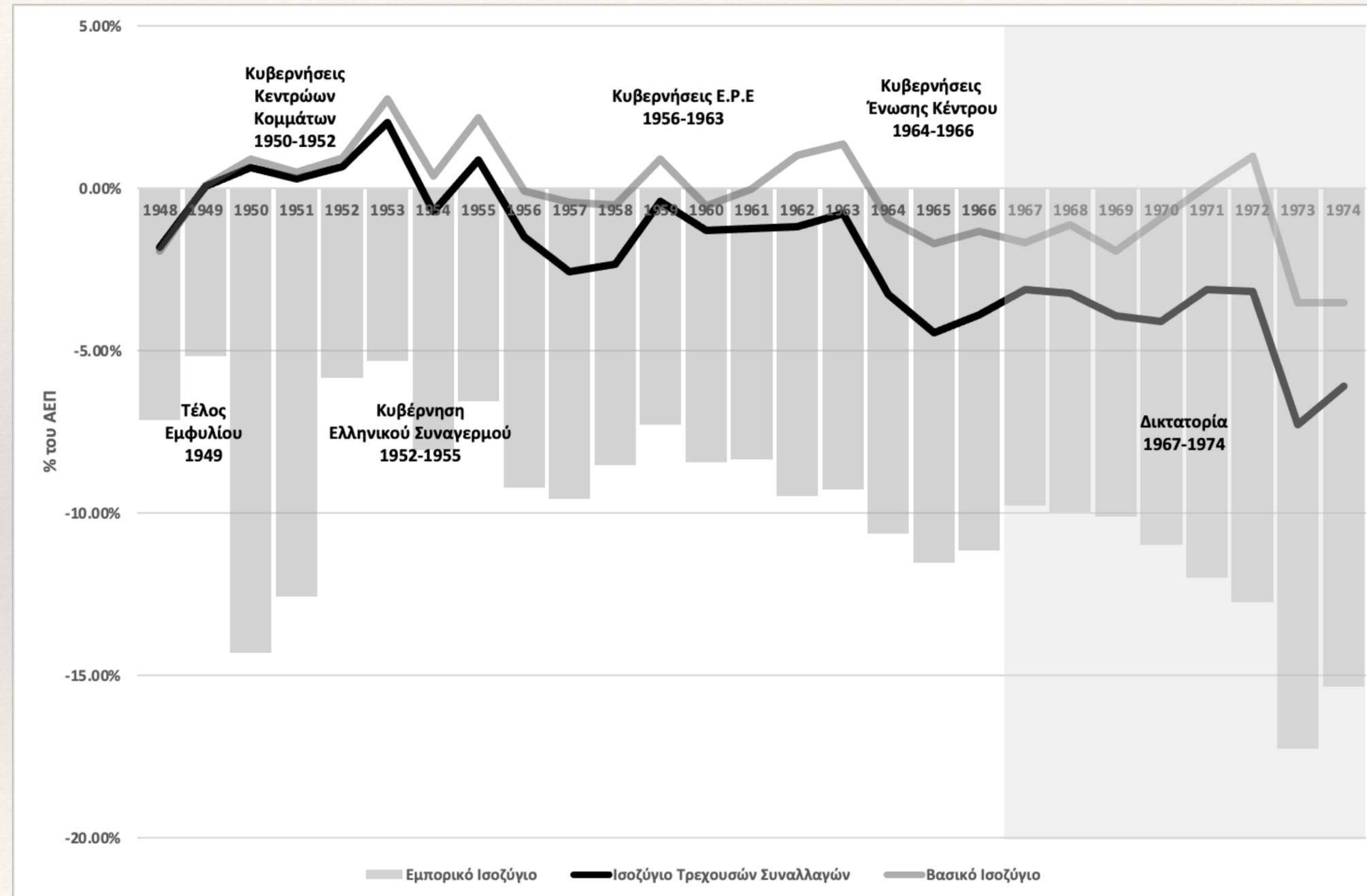
Χαμηλός Πληθωρισμός

Κατά τη διάρκεια του εμφυλίου υπήρξε μείωση του πληθωρισμού από τον υπερπληθωρισμό της κατοχής και της διετίας 1944-1945. Η μείωση επιτεύχθηκε μετά από τρία σταθεροποιητικά προγράμματα, με το τρίτο πιο επιτυχές πρόγραμμα, αυτό του 1946.

Μετά το τέλος του εμφυλίου και με την εφαρμογή των μέτρων δημοσιονομικής και νομισματικής προσαρμογής των κυβερνήσεων της περιόδου 1950-1952, ο πληθωρισμός μειώθηκε το 1952 κάτω από το 5%. Το 1953-54 υπήρξε μία αναζωπύρωση του πληθωρισμού, λόγω της υποτίμησης του 1953.

Ωστόσο, μετά την υποτίμηση, τη νομισματική μεταρρύθμιση του 1954 και την ένταξη της δραχμής στο σύστημα σταθερών ισοτιμιών του Bretton Woods, ο πληθωρισμός έπεσε κάτω από το 5% και παρέμεινε εξαιρετικά χαμηλός έως τα τέλη της δεκαετίας του 1960. Στη δωδεκαετία 1955-1966, ο μέσος ετήσιος πληθωρισμός διαμορφώθηκε μόλις στο 2,5%. Σε αυτό συνέβαλε η διατήρηση της ισοτιμίας της δραχμής στις 30 δραχμές ανά δολάριο, τα μικρά δημοσιονομικά ελλείμματα της περιόδου και ο χαμηλός διεθνής πληθωρισμός.

Η Εξέλιξη του Εξωτερικού Ισοζυγίου 1948-1974

Εξωτερική Ισορροπία

Ενώ το εμπορικό ισοζύγιο ήταν έντονα ελλειμματικό, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ήταν πολύ λιγότερο ελλειμματικό και το βασικό ισοζύγιο ήταν για μεγάλο διάστημα πλεονασματικό. Αυτό οφειλόταν στη μεγάλη συμβολή των καθαρών άδηλων πόρων και της καθαρής εισροής κεφαλαίων. Πρόκειται για μία εξέλιξη που χαρακτηρίζει ολόκληρη την περίοδο, και που είχε καθοριστική σημασία για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας.

Παρά τη μείωση της βοήθειας από το εξωτερικό, μετά το 1953 υπήρξε θεαματική άνοδος στο πλεόνασμα των άδηλων συναλλαγών, κυρίως λόγω της ανόδου του ναυτιλιακού και τουριστικού συναλλάγματος, και αργότερα λόγω των μεταναστευτικών εμβασμάτων. Σε συνδυασμό με την καθαρή εισροή κεφαλαίων, το βασικό ισοζύγιο διατηρήθηκε σε ισορροπία έως το 1963.

Μεταξύ 1964 και 1966, λόγω της πιο επεκτατικής δημοσιονομικής και εισοδηματικής πολιτικής που ακολούθησαν οι κυβερνήσεις της Ε.Κ, υπήρξε σημαντική διεύρυνση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα και το βασικό ισοζύγιο να μετατραπεί από πλεονασματικό σε ελαφρώς ελλειμματικό.

Η Στρατηγική της Οικονομικής Ανάπτυξης

Η περίοδος της μετεμφυλιακής δημοκρατίας ήταν και μία από τις σπάνιες περιόδους που η οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδος δεν βασίστηκε στον εξωτερικό δανεισμό και δεν διακόπηκε από κρίσεις εξωτερικού χρέους. Η χρηματοδότηση των επενδύσεων έγινε μέσω της αύξησης των εγχώριων αποταμιεύσεων. Αυτό επέτρεψε μία μακρά περίοδο ταχείας οικονομικής ανάπτυξης χωρίς προβλήματα στο ισοζύγιο πληρωμών και το εξωτερικό χρέος. Βεβαίως το εμπορικό ισοζύγιο παρέμενε έντονα ελλειμματικό, παρά τη βιομηχανική ανάπτυξη που βασίστηκε κυρίως στην υποκατάσταση των εισαγωγών. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο προσδιορίζει τη συσσώρευση εξωτερικού χρέους, ήταν σχετικά χαμηλό. Ο λόγος ήταν τα εξωτερικά πλεονάσματα από τη ναυτιλία και τον τουρισμό, καθώς και τα μεταναστευτικά εμβάσματα. Η δε χρηματοδότηση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών δεν έγινε με εξωτερικό δανεισμό, όπως στο παρελθόν, αλλά με άμεσες ξένες επενδύσεις και αυτόνομες εισροές κεφαλαίου από το εξωτερικό.

Οι παράγοντες που επηρέασαν την εξέλιξη αυτή ήταν πολλοί. Σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι διεθνείς πολιτικοί και οικονομικοί θεσμοί που δημιουργήθηκαν μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Θεσμοί που δεν απέτρεψαν μεν τον Ψυχρό Πόλεμο, αλλά περιόρισαν τις συνέπειές του και οδήγησαν σε στενή πολιτική και οικονομική συνεργασία των οικονομιών της Δυτικής Ευρώπης, της Ιαπωνίας και άλλων οικονομιών της νοτιοανατολικής Ασίας, όπως η Κορέα, υπό την ηγεσία των ΗΠΑ. Ο ΟΗΕ, το σύστημα του Bretton Woods, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο, οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες αποτέλεσαν τους κυριότερους από αυτούς τους θεσμούς. Προώθησαν την πολιτική, αμυντική και οικονομική συνεργασία μεταξύ των χωρών του Δυτικού κόσμου, περιόρισαν τις επιπτώσεις του Ψυχρού Πολέμου, και εμπέδωσαν την ειρήνη και το ελεύθερο εμπόριο.

Επίσης, κρίσιμο ρόλο έπαιξε το μετεμφυλιακό πολιτικό και κοινωνικό καθεστώς της Ελλάδας και ο ρόλος που διαδραμάτισε στην ενθάρρυνση των ιδιωτικών επενδύσεων. Τα χαρακτηριστικά της περιόδου αυτής ήταν επίσης η προώθηση των δημοσίων επενδύσεων υποδομής, η μακρά ειρηνική περίοδος, το θετικό διεθνές οικονομικό περιβάλλον και ιδιαίτερα η ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και η πτωτική τάση των σχετικών τιμών των πρώτων υλών. Τέλος, υπήρξε σχετικά ελεύθερη λειτουργία των αγορών και βελτίωση της αποτελεσματικότητας της ελληνικής δημόσιας διοίκησης.

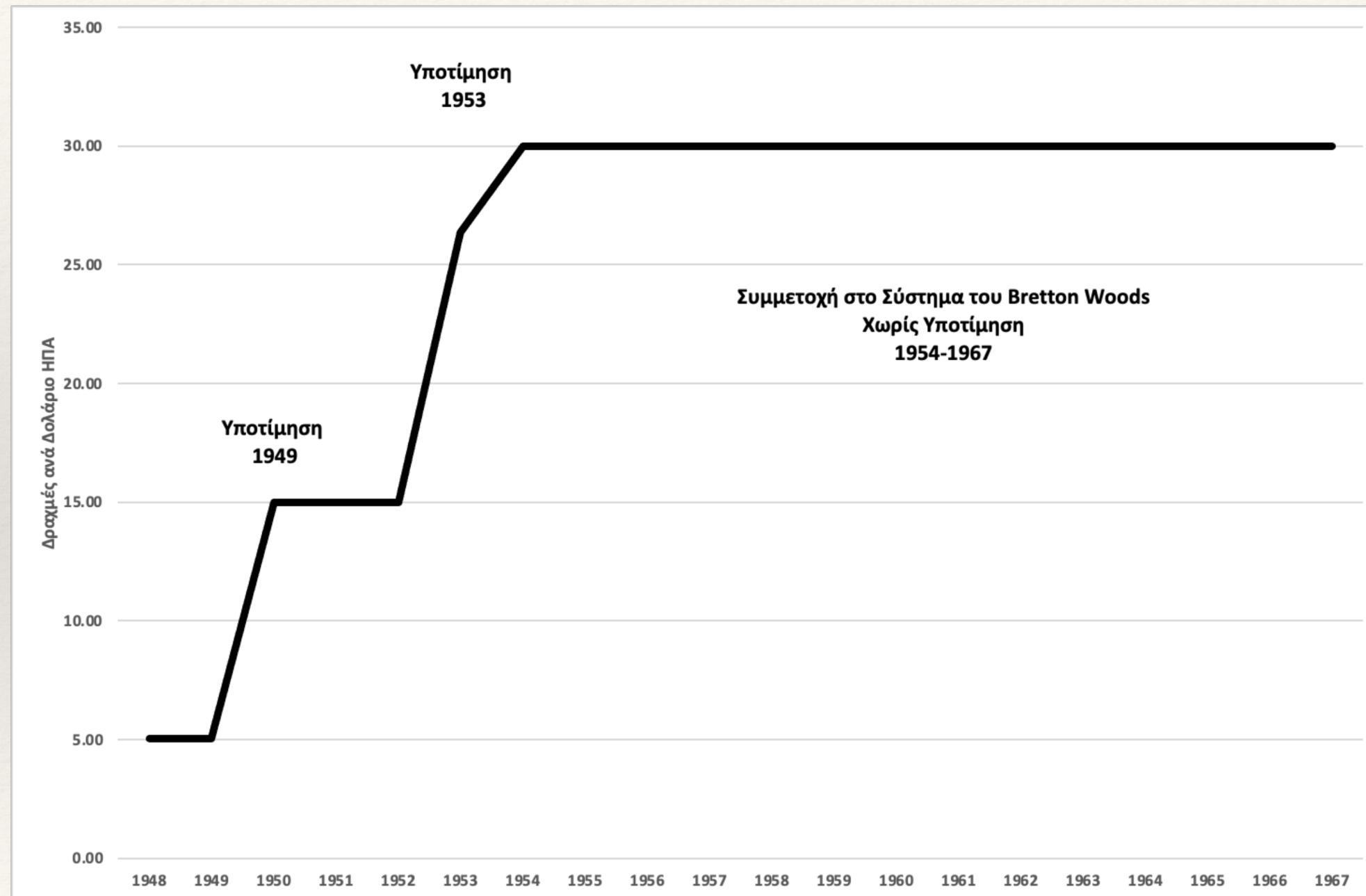
Νομισματική Σταθερότητα

Η δραχμή, μετά την υποτίμηση του 1953 και τη νομισματική μεταρρύθμιση του 1954, συνδέθηκε στενά με το κυρίαρχο διεθνές νόμισμα, το δολάριο, και διατήρησε σταθερή την ισοτιμία της με αυτό για δύο ολόκληρες δεκαετίες.

Μέσω του δολαρίου, η σχέση της δραχμής διατηρήθηκε σταθερή και με το χρυσό, κάτι που αποτελούσε επιδίωξη της ελληνικής νομισματικής πολιτικής τουλάχιστον από το 1879.

Η εσωτερική αξία της δραχμής επίσης διατηρήθηκε σχετικά σταθερή. Ο ετήσιος ρυθμός πληθωρισμού παρέμεινε σε πολύ χαμηλά επίπεδα, και η περίοδος 1953-1966 ήταν μία από τις σπάνιες περιόδους που ο μέσος ετήσιος πληθωρισμός στην Ελλάδα δεν υπερέβαινε τον πληθωρισμό των ανεπτυγμένων ευρωπαϊκών οικονομιών και των ΗΠΑ.

Ισοτιμία Δραχμής-Δολαρίου ΗΠΑ, 1948-1966

Ο Συντονιστικός Ρόλος του Κράτους

Στο πλαίσιο μιας μεικτής οικονομίας, το κράτος διαδραμάτιζε κεντρικό συντονιστικό και παρεμβατικό ρόλο, έχοντας στη διάθεσή του ποικίλα διοικητικά, οικονομικά και νομισματικά μέσα.

Έχοντας υπό τον έλεγχο του το μεγαλύτερο μέρος του τραπεζικού συστήματος, ρύθμιζε με πιστωτικά μέτρα τη ροή των αποταμιεύσεων ώστε να χρηματοδοτούνται επενδύσεις στις υποδομές (το οδικό δίκτυο) και στη μεταποίηση. Το χρηματοπιστωτικό σύστημα ελεγχόταν αυστηρά μέσω της Νομισματικής Επιτροπής, μιας κυβερνητικής επιτροπής η οποία συνεδρίαζε στην Τράπεζα της Ελλάδος. Οι τραπεζικές πιστώσεις διοχετεύονταν σε μεγάλες επιχειρήσεις και δημόσια επενδυτικά έργα με χαμηλά επιτόκια.

Επιπλέον, δημιουργήθηκε ένας μεγάλος αριθμός κυβερνητικών υπηρεσιών και φορέων, ενώ η δραστηριότητα των συνδικαλιστικών οργανώσεων ήταν σε μεγάλο βαθμό υπό κυβερνητικό έλεγχο.

Ωστόσο, ο άμεσος ρόλος του κράτους στην παραγωγή ήταν σχετικά μικρός, εκτός των τομέων της δημόσιας διοίκησης, των τραπεζών, της ηλεκτρικής ενέργειας, των τηλεπικοινωνιών και κάποιων άλλων υπηρεσιών κοινής ωφέλειας. Οι περισσότερες τιμές καθορίζονταν ελεύθερα, αν και οι τιμές των «ειδών πρώτης ανάγκης» υπόκεινταν σε ελέγχους. Σε μια εποχή χαμηλού πληθωρισμού, αυτοί οι έλεγχοι δεν φαίνεται να προκαλούσαν ιδιαίτερες στρεβλώσεις. Στο εξωτερικό εμπόριο, οι εγχώριες επιχειρήσεις απολάμβαναν σημαντική προστασία, παρά τη σταδιακή μείωση των δασμών, λόγω της συμμετοχής της Ελλάδας στη GATT και, μετά το 1961, τη συμφωνία σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ (νυν Ε.Ε.).

Ο άμεσος έλεγχος του εργατικού συνδικαλισμού από την κυβέρνηση συνέβαλε στην εργασιακή ειρήνη και τη συγκράτηση των μισθών. Αποτέλεσμα αυτού ήταν ότι οι αμοιβές κινούνταν μεν αυξητικά, αλλά ο ρυθμός της αύξησης των πραγματικών μισθών και των ημερομισθίων να υστερεί ελαφρά του ρυθμού αύξησης της παραγωγικότητας, ώστε να δημιουργούνται επιπλέον κίνητρα για επενδύσεις.

Επιπλέον, το κράτος έπαιζε καθοριστικό ρόλο στην αναζήτηση ξένων επενδυτών, στους οποίους παρείχε κατά περίπτωση ευνοϊκούς όρους και κίνητρα, ενώ σε περιπτώσεις απροθυμίας ιδιωτών επενδυτών αναλάμβανε το ίδιο τη σύσταση βασικών βιομηχανιών.

Αυτά τα θεσμικά χαρακτηριστικά ήταν μεταξύ των κρίσιμων καθοριστικών παραγόντων του υψηλού ρυθμού ανάπτυξης της Ελλάδας κατά την περίοδο αυτή.

Ασφαλώς, η ραγδαία βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, μέσω της αύξησης της εισοδημάτων και της κατανάλωσης, συνέβαλε τα μέγιστα στην αποδοχή του υφιστάμενου κοινωνικού και πολιτικού συστήματος.

Η Αστικοποίηση

Κεντρικό ρόλο στη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης έπαιξε η σημαντική μετακίνηση μεγάλου μέρους του αγροτικού πληθυσμού από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα, και ιδιαίτερα στην Αθήνα, η λεγόμενη αστικοποίηση.

Η μετακίνηση από τις χαμηλής παραγωγικότητας αγροτικές ενασχολήσεις στην ύπαιθρο στις υψηλότερης παραγωγικότητας ενασχολήσεις στη μεταποίηση και τις υπηρεσίες στα αστικά κέντρα είναι βέβαιο ότι ενίσχυσε τη διαδικασία της ανάπτυξης, όπως άλλωστε συνέβη και στους δύο προηγούμενους ιστορικούς κύκλους.

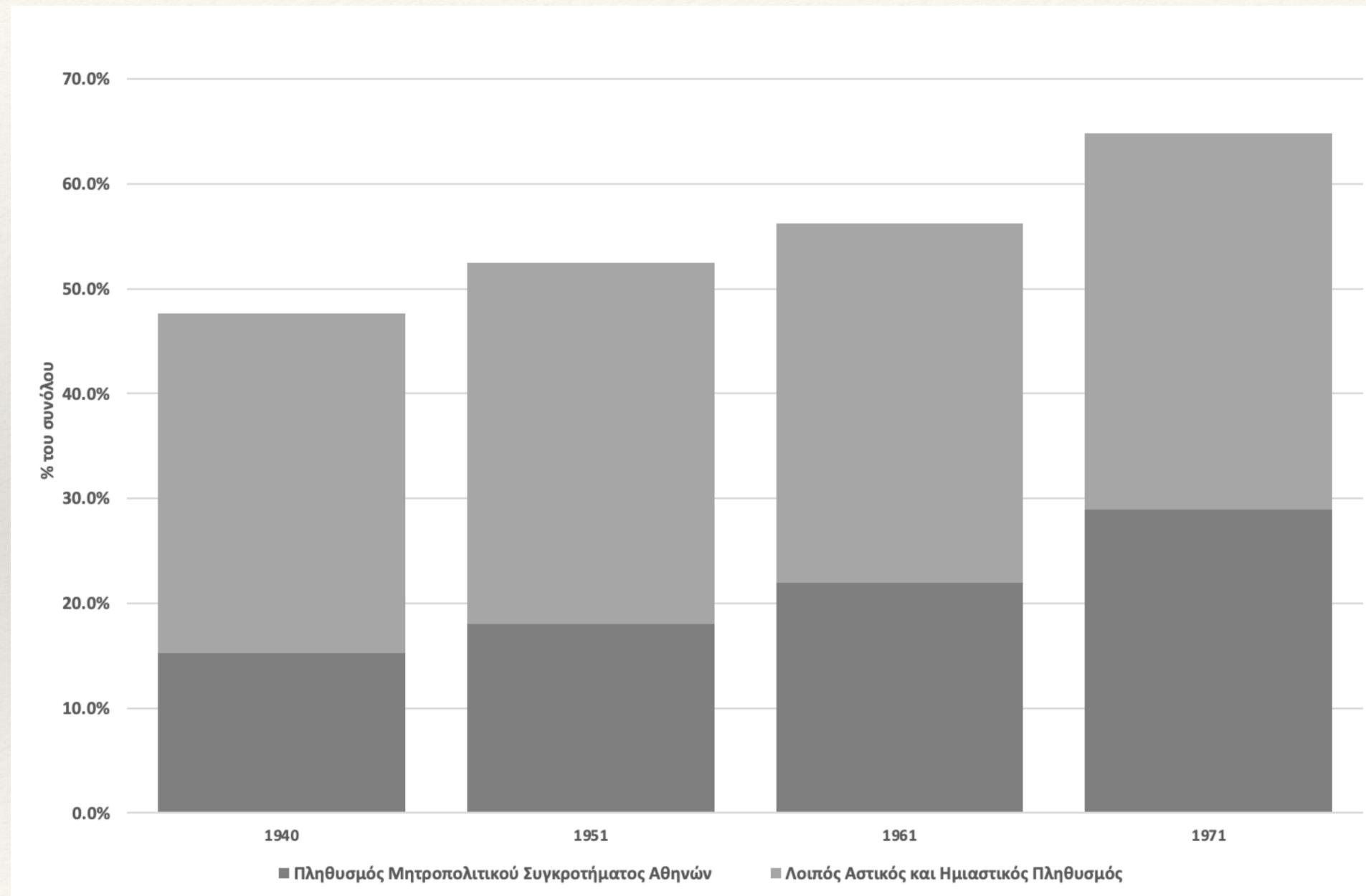
Ωστόσο, στην περίοδο από τον Εμφύλιο έως τις αρχές της δεκαετίας του 1970 οι μετακινήσεις προς τα αστικά κέντρα ήταν πραγματικά πρωτοφανείς (βλ. σχετικό γράφημα).

Ο αστικός πληθυσμός ορίζεται από εκείνους που κατοικούν σε πόλεις και κωμοπόλεις με περισσότερους από 5.000 κατοίκους. Ο υπόλοιπος πληθυσμός ορίζεται ως αγροτικός ή πληθυσμός της υπαίθρου.

Μεταξύ 1951 και 1971, στην περίοδο της υψηλής ανάπτυξης, ο αστικός πληθυσμός αυξήθηκε από 4,0 σε 5,7 εκατομμύρια κατοίκους, δηλαδή κατά 1,7 εκατομμύρια. Ο πληθυσμός της υπαίθρου μειώθηκε από 3,6 σε 3,1 εκατομμύρια κατοίκους, δηλαδή κατά 500 περίπου χιλιάδες.

Όπως και σε προηγούμενους ιστορικούς κύκλους, η εσωτερική μετανάστευση ήταν αποτέλεσμα της μεγαλύτερης ελκυστικότητας της απασχόλησης στα αστικά κέντρα, λόγω υψηλότερων αμοιβών και καλύτερης ποιότητας ζωής. Η διαδικασία αυτή συνέβαλε στην οικονομική ανάπτυξη, λόγω της αύξησης της μέσης παραγωγικότητας της εργασίας, των εξωτερικών οικονομιών και των οικονομιών κλίμακας. Η περίοδος της αστικοποίησης συνδέθηκε επίσης με την έξαρση της οικοδομικής δραστηριότητας για τη στέγαση των μετακινουμένων προς τις πόλεις, αλλά, λόγω της έλλειψης πολεοδομικού σχεδιασμού, και στην άναρχη πολεοδόμηση.

Η Εξέλιξη της Αστικοποίησης, 1940-1971

Άποψη της Αθήνας κατά το 1967

Οι Επενδύσεις Παγίου Κεφαλαίου

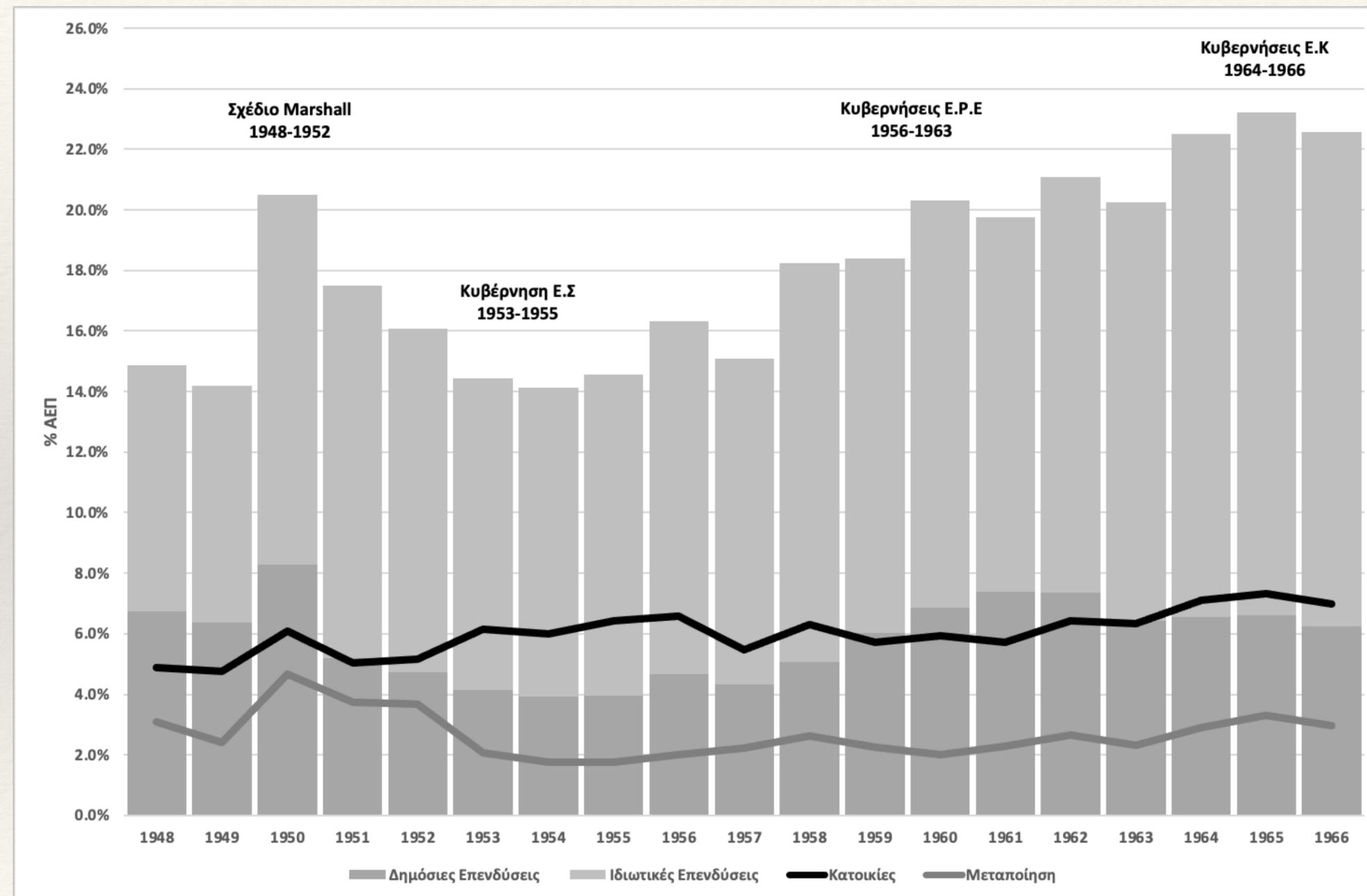
Η εξέλιξη των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου σε σχέση με το ΑΕΠ απεικονίζεται στο γράφημα που ακολουθεί. Κατά την περίοδο 1950-1966, οι επενδύσεις ήταν κατά μέσο όρο ίσες με το 18,5% του ΑΕΠ. Ως αποτέλεσμα, ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ διαμορφώθηκε στο 6.8%. Ποτέ πριν ή μετά δεν γνώρισε η Ελλάδα τόσο υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα.

Η αύξηση των επενδύσεων συμπεριλάμβανε τόσο δημόσιες επενδύσεις, για βελτίωση των υποδομών, όσο και ιδιωτικές επενδύσεις. Οι ιδιωτικές επενδύσεις ήταν πολύ υψηλότερες από τις δημόσιες.

Επιπλέον, μετά το 1953, όταν είχαν πλέον σταματήσει οι εισροές από το σχέδιο Marshall, η τάση των επενδύσεων σε σχέση με το ΑΕΠ ήταν αυξητική. Από 14,3% του ΑΕΠ το 1953, οι συνολικές ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου είχαν αυξηθεί στο 22,6% του ΑΕΠ το 1966. Η δε αύξηση αυτή οφειλόταν κατά το μεγαλύτερο ποσοστό στις ιδιωτικές επενδύσεις που είχαν αυξηθεί από το 10,3% του ΑΕΠ το 1953 στο 16,4% του ΑΕΠ το 1966.

Σημαντικό ρόλο στη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης έπαιξε και η βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου, μέσω της εκπαίδευσης, καθώς και η ενίσχυση της τεχνικής και επαγγελματικής κατάρτισης.

Ακαθάριστες Επενδύσεις Παγίου Κεφαλαίου, 1948-1966

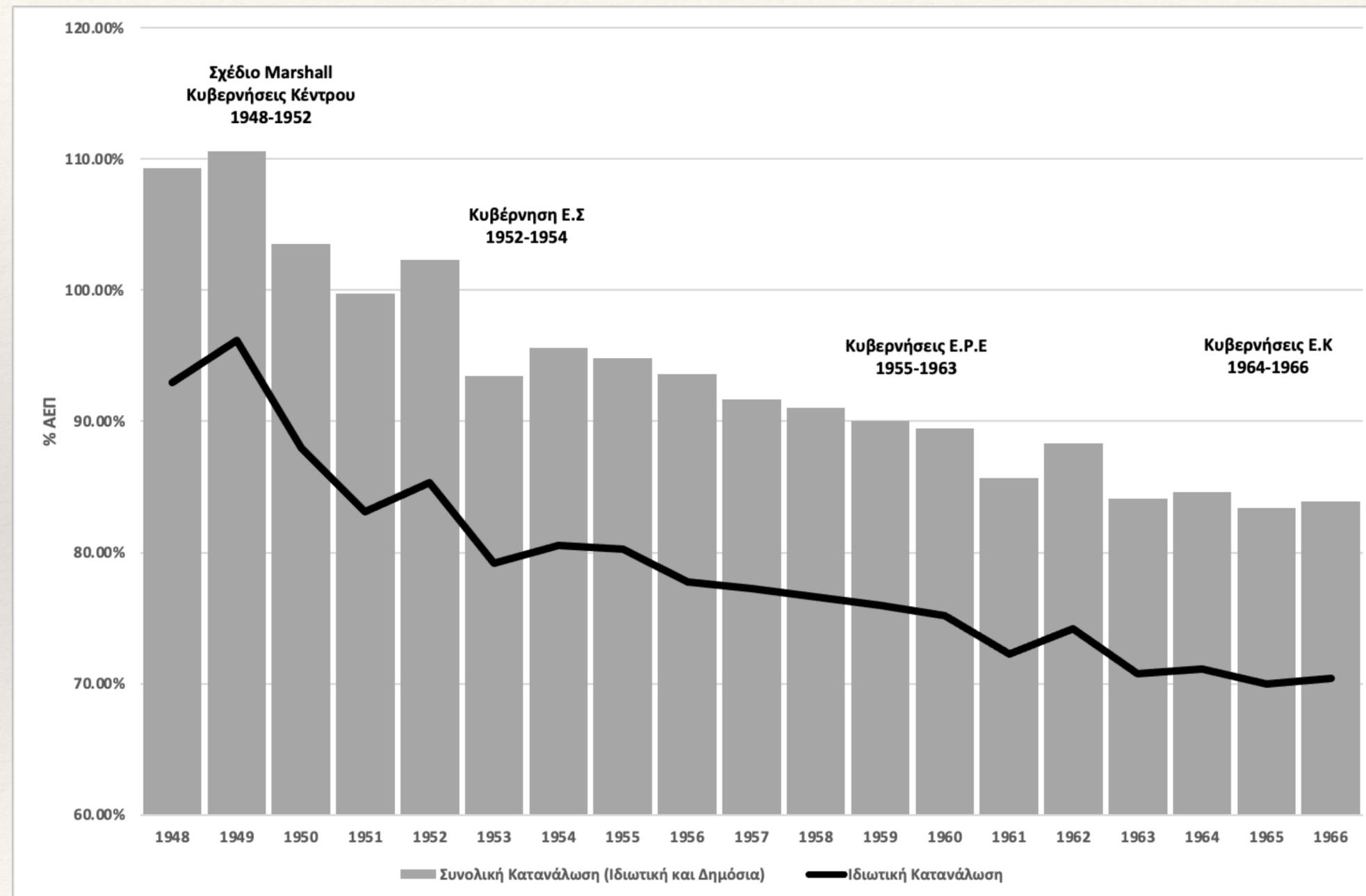
Οι Αποταμιεύσεις

Η αύξηση των επενδύσεων χρηματοδοτήθηκε κατά το μεγαλύτερο μέρος της περιόδου από αύξηση των εγχώριων αποταμιεύσεων. Στην περίοδο 1950-1966 υπήρξε σημαντική αύξηση των αποταμιεύσεων, μέσω των οποίων χρηματοδοτήθηκαν οι αυξημένες επενδύσεις, χωρίς να δημιουργηθούν προβλήματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Αυτό υποδεικνύεται από τη σημαντική μείωση της κατανάλωσης, ιδιωτικής και δημόσιας, σε σχέση με το ΑΕΠ. Από 103,5% του ΑΕΠ το 1950, η συνολική κατανάλωση το 1963 είχε μειωθεί στο 84,1%. Η ιδιωτική κατανάλωση είχε μειωθεί από το 88% του ΑΕΠ το 1950 στο 70,8% του ΑΕΠ το 1963.

Κατά την τριετία των κυβερνήσεων της Ε.Κ, 1964-1965, το εξωτερικό ισοζύγιο επιδεινώθηκε λίγο κυρίως λόγω της ταχείας επέκτασης της συνολικής ζήτησης, της αύξησης των πραγματικών μισθών και της περαιτέρω αύξησης των ιδιωτικών επενδύσεων, χωρίς να υπάρξει όμως αντίστοιχη αύξηση των αποταμιεύσεων.

Αύξηση των Αποταμιεύσεων μέσω Μείωσης του Ποσοστού της Κατανάλωσης 1948-1966

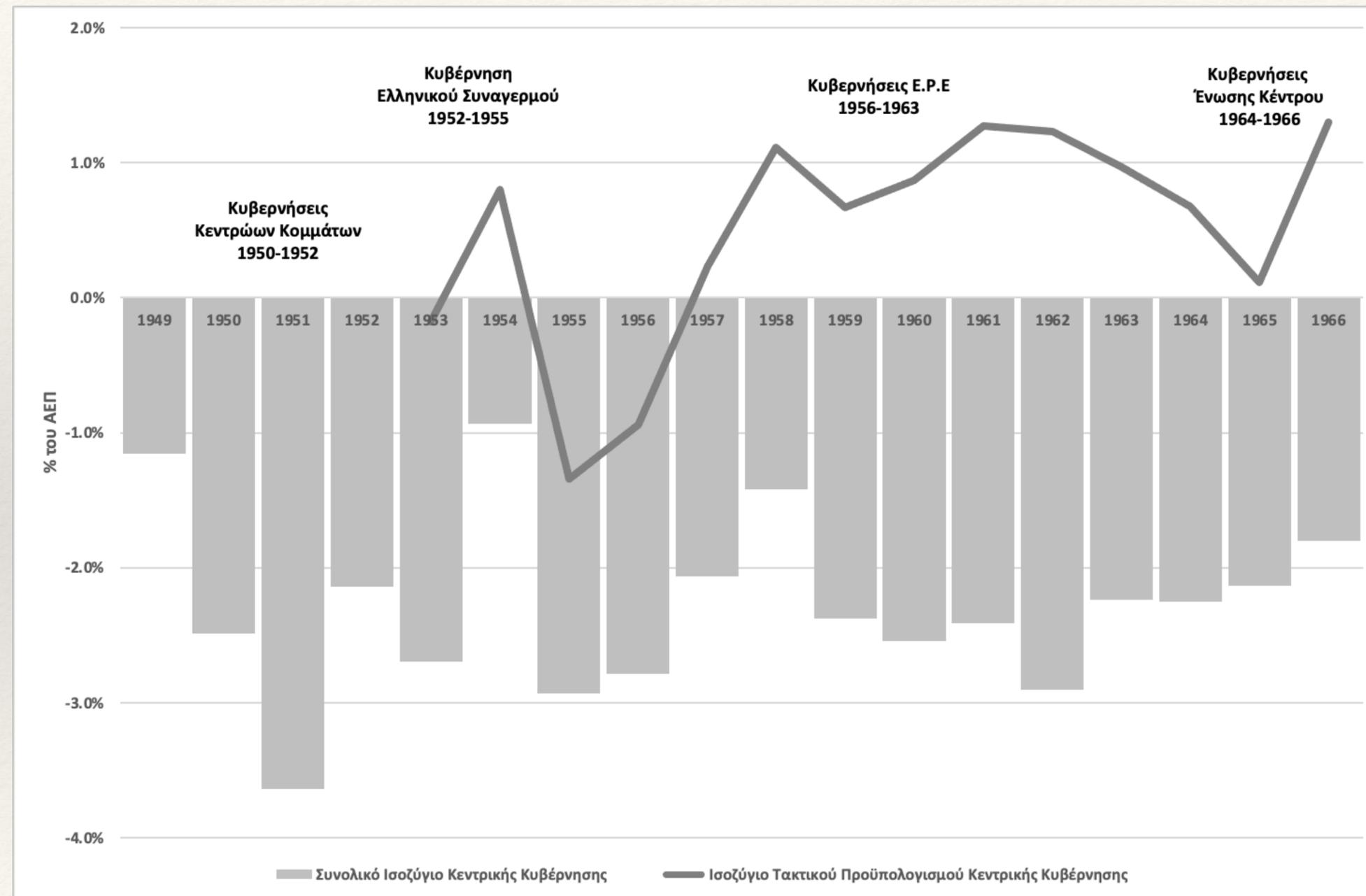
Δημοσιονομική Σταθερότητα

Μετά τη μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων μεταξύ 1951 και 1952, το συνολικό έλλειμμα της κεντρικής διοίκησης παρέμεινε σταθερά κάτω από το 3% του ΑΕΠ, αν και από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 επέδειξε μία ελαφρά ανοδική τάση.

Ο κύριος δημοσιονομικός κανόνας που ακολουθήθηκε στην περίοδο αυτή ήταν ο κανόνας του ισοσκελισμένου τακτικού προϋπολογισμού, δηλαδή της ισοσκέλισης δημοσίων εσόδων και τρεχουσών κρατικών δαπανών. Στην πράξη, για την περίοδο από 1957 έως το 1973 ο τακτικός προϋπολογισμός ήταν ελαφρά πλεονασματικός, και τα δημοσιονομικά ελλείμματα προέρχονταν από τον προϋπολογισμό των δημοσίων επενδύσεων.

Μετά το 1963, το πλεόνασμα του τακτικού προϋπολογισμού μειώθηκε, καθώς, μετά τις εκλογές του Νοεμβρίου, αυξήθηκαν οι μισθοί των δημοσίων υπαλλήλων και υπήρξε σημαντική επέκταση των των δημοσίων δαπανών από την κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου. Πριν και μετά τις εκλογές του 1964, η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου έδωσε μεγαλύτερη έμφαση στην αναδιανομή του εισοδήματος υπέρ των μισθωτών και των συνταξιούχων, θεσμοθετώντας σημαντικές αυξήσεις σε μισθούς και συντάξεις. Επίσης μετά τις εκλογές του 1964 αύξησε τις δαπάνες για την Παιδεία, στα πλαίσια της καθιέρωσης της εκπαιδευτικής μεταρρυθμίσεις ενώ αυξήθηκαν και οι αγροτικές επιδοτήσεις. Οι αυξήσεις αυτές των δημοσίων δαπανών είχαν σαν αποτέλεσμα μεγάλη μείωση του πλεονάσματος του τακτικού προϋπολογισμού κατά το 1964 και το 1965. Ωστόσο, η δημοσιονομική ισορροπία δεν απειλήθηκε ιδιαίτερα από τις στοχευμένες αυτές αυξήσεις.

Το Ισοζύγιο της Κεντρικής Κυβέρνησης 1949-1966

Πολιτική και Οικονομία μεταξύ 1950 και 1967

Στις αρχές του 1967 η Ελλάδα διένυε το εικοστό δεύτερο έτος από την επάνοδο του κοινοβουλευτισμού το 1946, και η ελληνική οικονομία το εικοστό δεύτερο έτος αδιάλειπτης και ταχείας οικονομικής μεγέθυνσης μετά την απελευθέρωση.

Το πολιτικό καθεστώς λειτουργούσε με εναλλαγή κοινοβουλευτικών κυβερνήσεων ήδη από το 1946, στη βάση του Συντάγματος που καταρτίστηκε το 1948 αλλά θεσμοθετήθηκε το 1952. Ωστόσο, το καθεστώς αυτό είχε σημαντικές αδυναμίες, όπως οι διακρίσεις που συνεπαγόταν για τους οπαδούς της αριστεράς, η οποία είχε ηττηθεί στον εμφύλιο, και οι συχνές εξωθεσμικές παρεμβάσεις της 'πρεσβείας' των Η.Π.Α και των 'ανακτόρων'. Οι παρεμβάσεις των 'ανακτόρων' είχαν εξωθήσει δύο ισχυρούς εκλεγμένους πρωθυπουργούς σε παραίτηση, τον Ιούνιο του 1963 και τον Ιούλιο του 1965 και είχαν οδηγήσει σε παρατεταμένη πολιτική κρίση. Ωστόσο η κρίση αυτή έδειχνε να βαίνει προς εκτόνωση, μέσω των εκλογών που είχαν προκηρυχθεί για τις 28 Μαΐου του 1967.

Στην οικονομία, μετά την αποτυχία δύο διαδοχικών σταθεροποιητικών προγραμμάτων μετά την απελευθέρωση, με την εφαρμογή του προγράμματος σταθεροποίησης του 1946, και παρά την κλιμάκωση του εμφυλίου πολέμου, η ανασυγκρότηση επιτεύχθηκε με τη βοήθεια και από την εφαρμογή του Δόγματος Truman και του σχεδίου Marshall. Μετά δε τη λήξη του εμφυλίου πολέμου το 1949, ακολούθησε η δημοσιονομική προσαρμογή των αρχών της δεκαετίας του 1950, η υποτίμηση του 1953 και η νομισματική μεταρρύθμιση του 1954, με τις οποίες ενισχύθηκαν οι βάσεις της μετέπειτα ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας.

Κατά την αμέσως προηγούμενη δωδεκαετία, από το 1955 έως το 1966, ο μέσος ετήσιος ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης είχε διαμορφωθεί στα πρωτοφανή επίπεδα του 7,3% και ο πληθωρισμός είχε μειωθεί στα επίπεδα του 2,5% το χρόνο. Σε τιμές του 2015, το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ είχε υπερ-τετραπλασιαστεί μέσα σε είκοσι μόλις χρόνια, από 1714 ευρώ το 1946 σε 7169 ευρώ το 1966. Η ανεργία βρισκόταν στο 5% περίπου, έχοντας μειωθεί σχεδόν στο μισό κατά την προηγούμενη εικοσαετία, ενώ το έλλειμμα του βασικού εξωτερικού ισοζυγίου, παρά τη διεύρυνση του μετά το 1964, παρέμενε χαμηλό. Η φτωχή αγροτική Ελλάδα είχε μετατραπεί σε μία οικονομία μεσαίου εισοδήματος, με σημαντική αύξηση του μεριδίου της μεταποίησης και των κατασκευών. Με τη μετακίνηση μεγάλου μέρους του πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα είχε δημιουργηθεί μία δυναμική μεσαία τάξη η οποία είχε συμβάλλει με κρίσιμο τρόπο στη διαδικασία της ανάπτυξης και η οποία είχε δει το βιοτικό της επίπεδο να βελτιώνεται θεαματικά.

Επιπλέον, στις εκλογές της 28ης Μαΐου που είχαν συμφωνηθεί, διαφαινόταν ως περίπου βέβαιη η επικράτηση της Ένωσης Κέντρου, η πολιτική της οποίας μεταξύ 1964 και 1965 είχε δώσει τα πρώτα σημάδια απεγκλωβισμού της πολιτικής από τους περιορισμούς και τις διακρίσεις της μετεμφυλιακής περιόδου και τη μεγαλύτερη συμμετοχή της μεσαίας τάξης τόσο στην πολιτική όσο και στη διανομή του εισοδήματος και του πλούτου.

Σε αυτήν ακριβώς τη συγκυρία εκδηλώθηκε το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967, με το οποίο καταλύθηκαν οι κοινοβουλευτικοί θεσμοί και επιβλήθηκε η στυγνή επταετής δικτατορία.